

# Rechtskundig Weekblad

Vereniging zonder winstgevend doel

Verschijnt elke zondag

Abonnementsprijs : 500 fr. per jaar

Postcheckrekening Nr 3185.22

Beheer en Redactie : Mr. René VICTOR, Justitiestraat, 21, Antwerpen

Plechtige openingszitting van de Vlaamse Conferentie bij de Balie te Antwerpen  
op zaterdag 18 oktober 1958

## EGMONT IN HET TEKEN DER TEGENSPRAAK

Rede uitgesproken door Mr André DEBERGH, advocaat bij de Balie te Antwerpen

« Een standbeeld oprichten ter ere van de Graaf van Egmont, is hulde brengen aan het verraad ! » (1).

Deze en dergelijke slagzinnen stonden geblokletterd op de voorpagina's van de Belgische partijbladen in de tijd toen stormachtige debatten plaats hadden in de Brusselse Gemeenteraad, naar aanleiding van de indiening van een ontwerp dat de oprichting van een standbeeld der graven van Egmont en Hoorne, op de Grote Markt van onze hoofdstad voorzag.

De jonge Belgische staat had zopas zijn onafhankelijkheid veroverd en het initiatief was er voorzeker op bedacht de patriotische gevoelens bij de bevolking levendig te houden door haar het stichtend voorbeeld van nationale helden uit het verleden voor ogen te brengen.

Het bleek nochtans vrij spoedig dat de indieners van het ontwerp zich hadden vergist over de opvattingen van een vrij groot aantal hunner collega's, die in hun nationale held enkel een verrader wilden zien.

Merkwaardig daarbij was dat dit ten slotte de eensgezinde opvatting bleek te zijn van mensen die tot een verschillende politieke gezindheid behoorden; want voor de enen had Egmont de wettelijke vorst en de enige ware godsdienst verraden, terwijl voor de anderen het verraad precies bestond in zijn loyaliteit ten overstaan van de vorst en zijn trouw aan de godsdienst. Tegenover deze extremistische opvattingen ontbrak het evenwel niet aan een meer bezadigd oordeel: het was dhr Anspach die aan de raad de bedenking ter overweging gaf of men in Egmont uiteindelijk niet de verantwoordelijke overheidspersoon diende te zien die vooral de wettelijkheid betrachtte en dezelfde door wettelijke middelen poogde te bewerken, dit alles in een geest van verdraagzaamheid, zonder daarom de verantwoordelijkheid voor de baldadigheden, in haar naam bedreven, op zich te willen nemen.

Amper een halve eeuw vóór het tijdstip waarop de Brusselse gemeenteraadsleden zich met typische

hoofdstedelijke heftigheid druk maakten over de wenselijkheid van de oprichting van het bewuste standbeeld, werd in een Duitse stad door een wereldberoemde kunstenaar en een groot mens de laatste zorg besteed aan de afwerking van een ander monument, dat Egmont was toegewijd. Het was niet uit brons gegoten, noch uit marmer gehouwen, maar het was het geestelijk produkt der alzijdige genialiteit van de grootste dichter ooit door het Duitse taalgebied voortgebracht, Johann Wolfgang Goethe.

Toen rond het einde van de 18e eeuw de vrijheids-gedachte meer en meer het leven en streven van alle Westeuropese volkeren ging bezielen, moesten de alsdan heersende gedachtenstromingen noodzakelijkerwijze een diepe weerklink vinden in het literaire oeuvre van dichters en schrijvers.

In de Duitse literatuur van het einde van de 18e eeuw, die alsdan, ingevolge de schittering van haar vertegenwoordigers toonaangevend was voor Europa, vond de hartstochtelijk beleefde cultus van de vrijheidsidee zijn neerslag in de vele vrijheidsdrama's die in die tijd werden gecreëerd. Een belangrijk gedeelte van de letterkundige bedrijvigheid van de twee meest markante vertegenwoordigers der Duitse letterkunde van die tijd, Schiller en Goethe, was aan dit literaire genre gewijd. Waar de eerste o.m. inspiratie zocht in de Wilhelm Tell-sage, gingen de gedachten van Goethe naar een historische figuur uit onze Nederlandse geschiedenis, die hij in zijn vrijheidsdrama zou voorstellen als de belichaming van de vrijheidsgedachte en de verpersoonlijking van het patriotisme: Lamoraal, Graaf van Egmont.

Opdat het dichtwerk de geestelijke idee, die aan de basis ervan lag, goed zou dienen en zou doen inslaan, schiep Goethe een in vele opzichten « nieuwe » Egmont, een verjongde, een verheerlijkte Egmont, een man die enerzijds met eerbewijzen en roem werd overladen en anderzijds wordt voorgesteld als luchthartig van karakter, onbekommerd en zorgeloos, soms zelfs

kinderlijk lichtzinnig. Maar in de eerste plaats is het geschetste beeld, dat van de geïdealiseerde vrijheidstrijder, die als een lichtend voorbeeld van patriotisme wordt voorgesteld.

Dit drama van Goethe werd niet wat wij thans een « best-seller » zouden noemen. Overvloedig en zelfs bijwijlen scherp, was de uitgebrachte kritiek van tijdgenoot en nageslacht.

Er was de verdraaiing van de historische werkelijkheid; er was de loutere verzonnen verhouding met het naieve Klaartje en haar zelfmoord; dit alles werd door de kritiek als bepaald immoreel gebrandmerkt.

Ook Schiller, zelf dramaturg, maar vooral ook geschiedschrijver, ontzag bij het uitbrengen van zijn oordeel zijn intieme vriend niet (2). Die kritiek trof evenwel niet zodanig de auteur, dan wel het gekozen onderwerp. De eigenlijke oorzaak van de mislukking was, volgens Schiller, te zoeken in het feit dat de gekozen stof en het personage zich niet voor het drama leenden. Om tot onderwerp van een treurspel te kunnen dienen, ontbrak het de historische Egmont nu eenmaal aan voldoende eenheid van karakter.

Men hoort in die uitspraak de echo van de hardnekkig volgehouden kritiek, waarvan in de loop der eeuwen de historische Egmont het voorwerp is gebleven. Dit alles belet evenwel niet, dat Goethe er bij zichzelf van overtuigd was het gestelde doel wel degelijk volledig te hebben verwezenlijkt, en dit door het scheppen van een drama, waarin het volk — om het even welk volk — de tirannie aanklaagt waaronder het gebukt gaat, waarin een bloedig despoot — welke ook zijn naam moge wezen — recht, noch wet eerbiedigt en waarin een volksgeliefde — wie hij dan ook moge zijn — de omgebrachte slachtoffers verpersoonlijkt.

Egmont in het teken der tegenspraak!

Bij het vormen van hun oordeel over Egmont, werden de politici en historici in de loop der tijden vrij gemakkelijk misleid door hun persoonlijke politieke en wijsgerige overtuiging, waardoor hun meningen over personen en feiten allicht misvormd geraken. Hoe ze zich ook inspanden om het beleid van deze vooraanstaande politieke figuur uit onze XVIe eeuwse geschiedenis te doorgronden, toch slaagden zij er nooit in iets meer in hem te ontdekken dan een bekwaam militair, die als dusdanig enkele merkwaardige verdiensten wist te verwerven, doch die voor het overige, als politieke leider, ver beneden de gestelde verwachtingen bleef en als mens onuitstaanbaar hoogmoedig en ijdel was.

En nochtans is daarmee niet alles gezegd. Want het is onze overtuiging, dat die indruk van halfslachtigheid, gemis aan krachtdadigheid en van tekortkoming in het volbrengen van een historische zending, alleen is kunnen ontstaan doordat men steeds heeft nagelaten voldoende het verband te leggen tussen de politieke gedraglijn van Egmont en het uiterst verwarde tijdsgewricht, waarin hij geroepen was een vooraanstaande rol te spelen.

De politiek en de geschiedenis hebben hem onrecht aangedaan; dit was onze overtuiging en wij hebben gemeend dat hier een taak was weggelegd. Want indien traditioneel de Balie er zich op beroemt de verdedigster te zijn van de zwakken tegen de sterken, indien het haar ideaal is steeds en in alle omstandigheden de laatste toevlucht te zijn van de verdrukten en de miskenden, waarom zou zij dan steeds die functie en die zending enkel en dienst van de levenden vervullen? Ook zij, aan wie de geschiedenis niet

de plaats gaf, die hun toekwam, behielden het recht voor hun rehabilitatie op haar belangloze en geestdriftige toewijding te kunnen rekenen.

In het merkwaardig boek (3), dat hij aan ons beroep wijdde, bevestigde onze Parijse confrater, Jacques Isorni: « C'est en plaidant qu'on est avocat. »

U zult mij toelaten dit axioma aan de omstandigheden aan te passen en U aan te kondigen: ik ben advocaat, dus zal ik pleiten.

\*  
\*   \*  
\*

Door zijn afstamming en door de stand waartoe hij behoorde, was Lamoraal, Graaf van Egmont, er toe geroepen om hoofdzakelijk in de beoefening van de krijgskunst zijn plaats te veroveren in de hoogste kringen en in de leiding van zijn land. In dit opzicht was het voor hem een benijdenswaardig voordeel te hebben geleefd onder de regering van Keizer Karel V, die ter beveiliging van zijn uitgestrekt wereldrijk, of met het inzicht hetzelfde nog verder uit te breiden, de oorlogvoering tot een van zijn hoofdzakelijke bezigheden had gemaakt.

Vóór het in 1555 tot zijn troonsafstand kwam, was hij herhaaldelijk in de gelegenheid geweest om de uitzonderlijke hoedanigheden van de aan zijn hofhouding verbonden jonge graaf, als intelligent legeraanvoerder en handig diplomaat naar waarde te schatten. Herhaaldelijk had de keizer blijik gegeven van de hoge achting die hij Egmont toedroeg en van het grote vertrouwen dat hij in hem stelde. Hij gunde aldus zijn jonge hoveling het prestige van zijn aanwezigheid te Spiers, op 8 april 1544, bij de inzegening van diens huwelijk met Sabina, paltsgravine van de Rijn en hertogin van Beieren. Twee jaar later sloeg hij hem tot ridder in de Orde van het Gulden Vlies, op het algemeen kapittel van de Orde, gehouden in de kathedraal te Utrecht.

Een uiterst delicate zending was het die de Keizer hem drie jaar later toevertrouwde, toen hij Egmont opdroeg de latere Philips II te vergezellen op diens repressentatiereis doorheen de Nederlanden en Duitsland.

In hem zag de Keizer ook de aangewezen diplomaat, om in 1554, aan het hoofd van een diplomatieke missie, in Londen besprekingen op het hoogste vlak te gaan voeren, met als inzet: de echtverbintenis tussen de zoon van de keizer en de Engelse koningin Marie Tudor, die de graaf overigens enkele maanden later, voor en namens de prins, bij procuratie zou huwen (4).

De toegang tot de hoogste staatsambten forceerde Egmont evenwel door de twee schitterende militaire overwinningen op de Franse legers bij Sint-Kwintens en bij Grevelingen, wapenfeiten welke uitsluitend te danken waren aan zijn gelukkige initiatieven en scherpzinnige tussenkomsten, waardoor de volkomen verraste vijand verspreid en uitgeroeid werd.

In de benoeming, één jaar later, tot gouverneur van Vlaanderen en Artesië, alsook tot lid van de Raad van State, vond de zegevierende « generaal » de zeer gewaardeerde politieke beloning voor zijn knappe militaire verrichtingen.

Door de Voorzienigheid was deze vooraanstaande vertegenwoordiger van de Nederlandse adel trouwens bedacht met alles wat een mens kan voeren tot het summum van macht en aanzien, menselijk geluk en voorspoed. Van de kroniekschrijver van het huis van Egmont vernemen wij, dat de 28e heer en de 4e

graaf van Egmont een man was met een indrukwekkende, mooie, rijzige gestalte, intelligent en bedeed met een sterk geheugen, stoutmoedig en dapper, een verstokte liefhebber van de jacht, een galante officier, in één woord «un prince accompli» (5). Door afstamming (6), huwelijk, rijkdom en keizerlijke gunst werd het door persoonlijke verdiensten verworven prestige nog aanzienlijk verhoogd. Om zijn hooggestemde ridderlijke fijngevoeligheid beschouwde men hem trouwens als de grootste prinselijke charmeur (7) van zijn tijd, die zijns gelijke niet vond in ridderlijke galanterie en bevalligheid in de omgang.

Het beeld dat van hem naar voren treedt, uit het oordeel van zijn tijdgenoten, en ook van de latere geschiedschrijvers, is dan ook dat van een man die in de allereerste plaats de naam had verworven de meest dynamische, de moedigste en de intelligentste legeraanvoerder te zijn van zijn tijd. Hoewel zeer gesteld op pracht en praal en uiterlijk vertoon, blijft hij openhartig, edelmoedig, joviaal, en is hij, ondanks zijn rang en stand, zeer gemakkelijk te benaderen (8).

De gemakkelijkheid, de zwier en de gratie, waarmee hij zich in de vorstelijke middens bewoog, de onafgebroken reeks eerbetuigingen en de merkwaardige successen, die hij zo op diplomatiek, als op militair gebied bewerkte, bezorgden hem een ongevenaarde populariteit. Maar tevens heeft dat alles, zonder enige twijfel, een diepgaande en ver uitstrekende invloed gehad op het karakter van deze meest schitterende vertegenwoordiger van de Nederlandse adel.

Zijn inborst en zijn levenswijze kenmerken zich door bruisende levenslust, maar ook door grenzeloos, en soms al te lichtzinnig zelfvertrouwen, en door een onwankelbaar geloof in het eigen gelukkig gesternte. Men ontwaart vrij vlug de symptomen en de kiemen van een steeds sterker wordende eierzucht, die gaandeweg zal ontaarden in ijdelheid en hoogmoed; het was dan ook niet zonder reden, dat Granvelle hem een «amigo de humo», een «vriend van de nevel» zou noemen, een opvatting die trouwens in overeenstemming was met die van verschillende tijdgenoten (9).

Zo was Egmont toen hij, bij de aanvang der zestiger jaren van de XVIe eeuw, van nabij zou betrokken worden bij het bestuur van de Nederlanden en een vooraanstaande rol zou spelen in de binnenlandse politiek van zijn land. Zoals U weet, behoort de periode, die zich uitstrekt over de jaren 1560-1567, tot de meest bewogen tijdperken uit onze nationale geschiedenis. Het verloop van de gebeurtenissen is U bekend.

De staatsapparatuur van de Nederlanden is voor die tijd vrij eenvoudig te noemen. Nadat Philips II op 24 augustus 1559 zijn landen van herrewaarts over verlaten heeft, zal hij deze voor goed vanuit Spanje besturen, door bemiddeling van de landvoogdes Margaretha van Parma, en zulks tot aan de komst van Alva in 1567.

De dochter van Keizer Karel gaf ongetwijfeld blijk van een zekere handigheid bij de afhandeling van politieke zaken. Ze bezat een ruime mensenkennis en haar beleid was behendig en voorzichtig, doch ook krachtdadig wanneer de zaken een fatale wending dreigden te nemen. Haar typisch vrouwelijke wispelturigheid niet te na gesproken, had ze wel wat meer oprechtheid en openhartigheid mogen betonen en meer eerbied voor het gegeven woord.

In het bestuur van het land wordt zij ter zijde gestaan door een overwegend Spaans of Spaansgezind ambtenarenkorps, aan het hoofd waarvan staat :

de arglistige, eierzuchtige, maar knappe kardinaal Granvelle. Ervaren politicus, doortastend, handig diplomaat, bekwaam administrateur, hartstochtelijk aanhanger van de theorie van de onbeperkte vorstelijke macht en van de vestiging in een Nederlandse eenheidsstaat van een sterk centraal gezag, was hij voor de Nederlanden, meer dan de landvoogdes, het zinnebeeld van de bestendige aanwezigheid van de Spaanse koning.

Van de drie collaterale raden zijn het de Financieraad en de Geheime Raad of junta, waaraan een overwegend administratieve rol en bevoegdheid zijn toebedeeld. Zij zijn het werktein van de ambtenaren. De derde raad heeft een uitgesproken politiek karakter. Het is de Raad van Staten, die samengesteld is uit de meest vooraanstaande leden van de hoge adel, die aldus in de schoot van dit staatslichaam haar, weze het adviserende, dan toch gezaghebbende stem kan doen horen.

De in die tijd stilaan tot rijpheid gekomen plannen om de feitelijke regeringsmacht aan een college van beroepsambtenaren in handen te geven en het bewind van de adel tot een zuivere formaliteit te degraderen, drijven deze laatste in de oppositie. De bezielende leiding hiervan berust in hoofdzaak bij de populaire graaf van Egmont en de bekwame Prins Willem van Oranje.

Al wierp de adel zich op, bij het voeren van zijn loyale, doch sterk nationalistisch georiënteerde oppositiepolitiek, als paladijn en beschermheer van 's lands oude rechten en vrijheden, dan bedoelde hij toch in de eerste plaats zijn vrijheden en zijn rechten. Handig wordt daarbij de algemene ontevredenheid van de bevolking en haar afkeer voor vreemde overheersing uitgebuit. Daarom wordt naar buiten uit, en voor het oog van het volk, de strijd gevoerd voor het overwicht van de Raad van Staten, in hoofdzaak samengesteld uit leden van de nationale adel, en tegen de inrichting van de nieuwe bisdommen, welke richting wordt voorgesteld alsof zij de invoering van de gevreesde Spaanse inquisitie op het oog had.

Om al die redenen gaan tot driemaal toe, in onderdanige, maar daarom niet minder heftige bewoordingen, gestelde verzoekschriften naar de Spaanse Koning; daarom wordt Montigny naar Madrid afgevaardigd en daarom vooral wordt de kardinaal, met een nooit afnemende verbetenheid, bestreden en in pamfletten en paskwillen als een verderfelijk en volksvreemd personage afgeschilderd.

Het zou alles zeer progressistisch en nationaal klinken, ware de werkelijke inzet niet geweest : de plaats van de adel aan de staatsruif, en ware de oppositie in werkelijkheid niet geweest : een strijd gevoerd tegen de «lange rokken», de spotnaam waarmee de edelen bedoelden de gestudeerde beroepsambtenaren, als wier krachtigste exponent de kardinaal zelf gold.

Niet zozeer de politieke agitatie van de oppositie, dan wel haar verdachtmaking van de kardinaal bij de landvoogdes — als zou hij bij de Koning kuipen tegen haar private Farnesiaanse belangen — bewerkte de radikale ommekeer in de houding van Margaretha en bezorgde de nationale adel de overwinning onder de vorm van de terugroeping van Granvelle, die op 13 maart 1564 voor goed Brussel verlaat. Zijn vertrek, waarvan men wonderen had verwacht, lost evenwel niets op. De verstandhouding tussen de regentes en de adel kan niet beter zijn, maar in de door deze laatste voorgestane politiek blijven zich de patriotische strevingen naar grotere nationale zelfstandigheid en de klein-menselijke motieven van eigen-

belang en persoonlijke eerezucht door elkaar strengelen.

Ondertussen stapelen de moeilijkheden zich meer en meer op. Met het logge en weerbarstige orgaan der Staten-Generaal, blijkt iedere regering onmogelijk; de strenge winter 1564-1565 en de onontwarbare handelsmoeilijkheden met Engeland brengen de volksklassen niets anders dan honger en ellende, wat andermaal een vruchtbaar ferment van ontevredenheid en oproer veroorzaakte.

Bovendien stelt zich, biezonder acuut, het probleem van de blijkbaar niet meer te stuiten vooruitgang van de ketterijen in de Nederlanden. De eis tot gewetens- en godsdienstvrijheid wordt met meer en meer aandrang door de andersdenkenden gesteld, terwijl het loyale en katholieke gedeelte van de bevolking zijn afkeer voor de bloedige gestrengheid van de plakaten en edicten in godsdienstzaken niet langer meer verbergt.

Door zijn collega's van de Raad van Staten wordt Egmont naar de Spaanse koning afgevaardigd, om hem viva voce de toestand van de landen van herrewaarts over nader te verklaren en om aan te dringen op het onverwijld doorvoeren van de noodzakelijke hervormingsmaatregelen.

De hooggespannen verwachtingen die men in deze démarche had gesteld worden dadelijk afgekoeld, wanneer het bij de terugkeer van Egmont duidelijk wordt dat de sluwe veinzer, die Philips II was, de gemakkelijk te beïnvloeden Egmont eerder om de tuin heeft geleid en slaan over in scherpe verontwaardiging en doffe haat, wanneer de, uit het bos van Segovia op 17 en 20 oktober 1565 achterna gezonden koninklijke brieven slechts de aankondiging inhouden van een verscherping der repressiepolitiek en de weigering van de hervorming van het regeringsstelsel.

Daarmee had de koning de laatste kans verkeken, om door een verzoenende houding de oppositie de wind uit de zeilen te nemen, want dadelijk daarna verenigt de lagere adel zich in een liga, met een op zo breed mogelijke basis uitgebouwd programma, ten einde de katholieken niet af te schrikken. Op 5 april 1566 begeven zich tweehonderd edelen, onder enorme belangstelling van de bevolking, in een plechtige optocht, naar het paleis te Brussel, waar Brederode het beroemde smeekschrift, dat nog steeds als het eerste ultimatum van de opstand wordt beschouwd, aan de landvoogdes aanbodt.

Ondertussen is de etterbuil van de revolutie tot barstenstoe gerijpt.

De oorzaken van het ontstaan van deze revolutionaire toestand zijn zeer verschillend, doch werkten allen samen om het onvermijdelijk geworden resultaat te bewerken. De gezagscrisis, ontstaan uit de verwarde politieke toestand sedert het vertrek van Granvelle had bedenkelijke vormen aangenomen.

Ingevolge de aarzelande godsdienstpolitiek van de Brusselse regering, voelden de lokale magistraten niets voor een hardhandig optreden tegen de overigens geweldig in aantal toegenomen andersdenkenden. De ellendige toestand van het arbeidersproletariaat in de industriegebieden, vooral dan die waar de textielindustrie was gevestigd, vormde een gunstige voedingsbodem, waarin het verlangen naar een sociale ommekeer, die moest volgen op het veranderen van religie, kon opschieten en gedijen. De prediking dat men tot het zuivere geloof diende terug te keren en de afgodenbeelden diende te vernietigen, de terugkeer van degenen die omwille van hun godsdienstige overtuiging in ballingschap waren gegaan, en de versprei-

ding van het gerucht dat de verbondsedelen de beelstormerij goedkeurden, leidden tot het gruwelijks cultuurvandalisme dat de geschiedenis ooit heeft gekend.

De uitwerking van deze anarchistische uitspatting die de Beeldenstorm was, laat niet lang op zich wachten: ontzetting bij de landvoogdes, die wordt aangegrepen door een panische vrees voor de weerwraak van haar doorluchtige broeder, verwarring, ontreding en ontnuchtering bij de edelen. De loyale katholieke fractie waant zich door haar veel dynamischer calvinistische standgenoten voorbijgestreefd. De laatste op hun beurt zien zich overrompeld door de krachten, die zij zelf bij de volksmassa hebben wakker geschud en vrezen de geesten, die ze zelf hebben opgeroepen, niet meer te zullen kunnen bedwingen. Na de afbrokkeling volgt dan ook spoedig de ineenstuikering van het nationalistisch front, zowel als van de religieus-gionis causa groep.

Met wisselende kansen en geringe middelen, doch met steeds stijgend succes, bestrijdt Margaretha de oproer. Na Austruweel, volgt de verovering van Valenciën, die in de gehele Nederlanden zulk een indruk maakte, dat, naar men vertelde, «in deze ene stad de sleutels van alle steden waren gevonden».

Toen op 22 augustus 1567 don Fernando Alvarez de Toledo, duque de Alba, aan het hoofd van zijn fierste Spaanse tercios, Brussel binnenreed, was de pacificatie der Nederlanden reeds een voldongen feit. Egmont bleef de landvoogdes, die met zoveel aandrang haar broer het zenden van de IJzeren Hertog had afgeraden, niets anders meer over dan haar ontslag aan te bieden en de plaats, het woord en de daad te laten aan de bloedige onderdrukking.

Het is in dit uiterst verwarde tijdsgewricht, dat Egmont zijn rol van politieke leider heeft moeten spelen en dat hij, althans volgens de historische kritiek, de hem in de schoot geworpen kansen om, in omstandigheden die nooit te voren, en ook nooit meer daarna zo gunstig zouden zijn, een van vreemde heerschappij bevrijde, sterke, onafhankelijke groot-Nederlandse eenheidsstaat, tot een blijvende realiteit te maken.

Indien hij aan zijn lotsbestemming te kort geschooten is, dan zou hij zulks aan zichzelf te wijten hebben... Zijn minder goede karakterhoedanigheden zouden hem steeds hebben belet, op kritieke ogenblikken zijn verantwoordelijkheden op te nemen en de geboden uitzonderlijke kansen te benutten, om land en volk die diensten te bewijzen, die zij redelijkerwijze van hem mochten verwachten. Zijn ijdelheid en verwaandheid zouden hem steeds hebben afgehouden van het te bereiken doel en hem biezonder ontvankelijk hebben gemaakt voor invloeden, waardoor hij meer zijn persoonlijke belangen dan het algemeen belang gediend heeft achtte.

«A superbia initium sumpsit omnis perditio» (10)

Dit luguber beeld, dat de H. Schriftuur ophangt van het lot dat het deel van de hoogmoedige zal zijn, is ook het geliefkoosde thema van de moraliserende geschiedschrijving, wanneer zij het heeft over de nadelige gevolgen die Egmonts' minder goede karaktertrekken op zijn politiek beleid hebben gehad.

Geenszins is het onze bedoeling de minder aangename karaktereigenschappen van de aristocraat die Egmont was te ontkennen, maar wij wensen U toch ter overweging te geven of in Egmont zich niet het meer optimistische inzicht van de Franse geschiedschrijver Hippolite Taine heeft bewaard, die in d

hoogmoed de gelukkige bezielende drijfveer ziet, welke in de loop der geschiedenis de handelingen van de aristocratie steeds heeft bepaald: «or, parmi les » sentiments profonds de l'homme, il n'en est pas qui » soit plus propre à se transformer en probité, patriotisme et conscience, car l'homme fier a besoin de » son propre respect et, pour l'obtenir, il est tenté de » le mériter » (11).

Om te lukken in het leven en om grote dingen te kunnen verwezenlijken, is het in de eerste plaats nodig, dat men zichzelf tot grote dingen in staat acht. Dat de zo fel gelaakte verwaandheid bij Egmont eerder de veruiterlijkijng was van een gezonde ambitie, tot het bekleden en het behouden van een vooraanstaande positie in de maatschappij, levendig gehouden door een voorzeker niet ongewettigd gevoel van eigenwaarde, is een voorstelling van zaken die veel meer de werkelijkheid benadert.

Vruchteloos trouwens hebben zijn politieke tegenstanders getracht door uitbuiting van zijn, als spreekwoordelijk voorgestelde ijdelheid, een wig te drijven tussen hem en zijn vrienden van de oppositie. De mensenkenner, die Granvelle was, zocht hierin overigens zijn sterkste wapen tegen de coalitie, die zich tegen hem had gevormd: het te bereiken doel was daarbij de tegen hem gevormde liga, door onderlinge naijver, uit elkaar te doen vallen; het geliefkoosde middel daartoe was: de eigenliefde en de eerezucht te strelen van de graaf van Egmont (12). Hij kende daarbij evenwel geen succes, evenmin trouwens als zijn meester, die in 1565 de afgezant der Nederlanden met een buitengewone voorkomendheid en vleeiende hartelijkheid ontving en met belangrijke financiële en morele voordelen bedacht, doch in een vertrouwelijke brief aan de landvoogdes moest erkennen dat «Nederlands ambassadeur» loyaal zijn zending had vervuld (13).

Eerzucht en hoogmoed bleven zonder enige invloed op de vastberadenheid van Egmont, in het nastreven van het beoogde politieke doel en het enige dat men in het andere kamp bereikte, was een latente rivaliteit tussen de Dames Egmont en Oranje. Naar men vertelt, waren die er inderdaad niet meer toe te brengen elkaar de voorrang te laten bij een al te nauwe deuropening, zodat zij er zich dan maar liefst te zamen doorheen wrongen... (14).

Indien Egmont de indruk heeft gegeven niet tot het einde toe trouw te zijn gebleven aan de politieke gedragslijn, die hij voor zichzelf had uitgestippeld, en de eenmaal ingeslagen weg niet consequent te hebben blijven volgen, dan dient de verklaring hiervoor allerm minst te worden gezocht in zijn persoon, doch voor een belangrijk deel in het wezen zelf van de door hem gevolgde politiek, die er een was van begrijpen en tegemoetkomende verdraagzaamheid.

Of de tolerantie-ideeën, die rond het midden van de XVIe eeuw meer en meer ingang vonden onder de druk van de steeds verder om zich heen grijpende Hervorming, konden beschouwd worden als de voorboden van een nieuwe lente, is een vraag die men geneigd zal zijn verschillend te beantwoorden, naar gelang het wijsgerig of godsdienstig standpunt waarop men zich plaatst. Dat zij in ieder geval geen nieuw geluid meer waren, is een punt waarover eenieder het wellicht eens zal kunnen zijn.

De Nederlandse volksziel was uit haar aard op verdraagzaamheid en wederzijds begrip gesteld. Egmont, zoals de overige leden van de hoge Nederlandse adel, voelen volstrekt niets voor de ketters, hoewel de aanstellerige vroomheid van de Spanjaarden al

evenmin tot hun verbeelding spreekt. Zoals de andere leden van de adel van zijn rang en stand, houdt hij van de exuberantie van het leven in al zijn vormen; hij is rijk en vrijgevig, houdt van vreugde, feesten en plezier en kan goed zijn man staan bij de drinkgelagen, die regelmatig door hem zelf, en andere hoge edelen worden gehouden. Hij houdt dagelijks open tafel en beleeft steeds weer een intens genoegen aan het maken van goede sier, zodat hij er hoognaamd niets voor voelt om het hele land in een huis van penitentie te herscheppen.

Deze juisante levensopvatting, bedacht op het zo intens mogelijk beleven van alle genietingen die het volle leven heeft aan te bieden aan al wie het zich door macht, aanzien en rijkdom kan veroorloven, spreekt duidelijk uit de zeer karige private briefwisseling die ons van Egmont is overgebleven.

Op een ogenblik waarop de oppositiestrijd tegen Granvelle op zijn hevigst woedt, beklagt hij er zich over bij Oranje's zwager, Gunther von Schwarzburg: «Nous navons qu'e fere par decha, sinon chaser et » voler et aller veoir les dames et quelquefois boire » ung bon coup». En dan is er die andere brief, aan diezelfde goede vriend, waarin een enthousiast relaas wordt gegeven over de Sint-Maartensviering, waaraan men zich op het kasteel te Breda te buiten was gegaan. Ze hebben er met z'n allen «den heiligen » Martin in Fröhlichkeit helffen begiessen » en ze hebben zo duchtig gegoten, dat meer dan één onder de bank terecht kwam en geen ogenblik hebben ze eraan getwijfeld dat indien hij, Gunther, er ook ware bij geweest, «er würde auch sein theill davon getragen » haben...» (15). Nee werkelijk, zij hielden te veel van de volheid van het leven om allen, zonder uitzondering, niet zelf hartsgrondig verdraagzaam te zijn...

Daarmee willen wij dan ook weer niet bedoelen, dat de eigen toegeeflijkheid ten overstaan van wat het leven aan aardse genietingen had te bieden, op zichzelf een voldoende verklaring zou kunnen geven voor het streven naar een tegemoetkomende houding tegenover de andersdenkenden op religieus gebied. Onvermijdelijk hadden inderdaad de leidende kringen in de XVIe eeuw de invloed ondergaan van de erasmiaanse wereld- en levensbeschouwing en in zover hun staatkundige opvattingen en strevingen een filosofische en ideologische basis hadden, dient men deze vooral te zoeken in de ideeën die Erasmus einde der XVIe eeuw, en begin der XVIIe eeuw de wereld had ingezonden.

Voorzien van deze geestelijke bagage, althans in zover hij die met zijn onvoorwaardelijke trouw aan het katholiek geloof kan verenigen, treedt Egmont de felle politieke en godsdienstige tegenstellingen tegemoet, die zijn tijd zouden kenmerken. Zijn beleid zal dan ook onafgebroken in het teken staan van een gematigde nationale tolerantie politiek, angstvallig gehouden binnen de perken van de wettelijkheid, dit alles in het teken van een uitgesproken afkeer van de aanwending van geweld. Ingegeven door de zorg van het algemeen belang, is de geest van verdraagzaamheid, di hem bezielt, in geen enkel opzicht toe te schrijven aan ketterse ideeën of sympathieën, doch veeleer aan het inzicht van de noodzakelijkheid orde en rust in het land te doen weerkeren om het economische welvaart te verzekeren en van de onmogelijkheid de plakaten en edicten naar de letter te doen toepassen, daar ze reeds lang door de gebeurtenissen zijn voorbijgestreefd, wegens de bestendige aangroei van het aantal afvalligen.

Wat men ook moge beweren, nergens is een spoor

te bespeuren van enige afwijking van de ab initio vastgelegde politieke koers (16). Het enige wat men haar mogelijk zou kunnen verwijten, is dat ze werd volgehouden op een ogenblik waarop ze wellicht niemand meer kon interesseren, en waarop ze niet meer was aangepast aan de felle tegenstellingen op godsdienstig en sociaal terrein, die zich onderwijl hadden ontwikkeld.

Of men nu precies aan Egmont, en aan hem alleen, het al te optimistisch geloof in het welslagen van deze politieke gedragslijn mag verwijten, blijft een open vraag. Bij het beantwoorden ervan, bedenke men in de eerste plaats, dat in de latere eeuwen zorgvuldig uitgebouwde en filosofisch grondig door-dachte politiek-wijsgerige systemen, zoals die van Spinoza, Locke en Bayle, in de tolerantie, op grond van het staatsbelang, het enige aangepaste middel zagen om te verhelpen aan toestanden, zoals die zich in de Nederlanden, onder het bewind van Egmont hadden ontwikkeld.

Maar bovendien waren er in diezelfde periode, in andere Europese landen, verantwoordelijke staatslieden, waaronder in de eerste plaats kanselier Michel de l'Hopital, in Frankrijk (17), die niettegenstaande de verwarring, die in de geesten van hun landgenoten was doorgedrongen, rechtzinnig geloofden in de wenselijkheid van een gematigde verdraagzame wettelijkheidspolitiek. Daardoor hoopten zij de scherpe godsdienstige tegenstellingen af te ronden en in te dijen, om alzo te beletten dat er nog verdere onberekenbare en onherstelbare schade aan het staatsbelang en het algemeen welzijn zou worden toegebracht.

Fataal moest het aansturen op het aanvaarden van een meer tegemoetkomende houding ten overstaan van andersdenkenden, de indruk doen ontstaan van een gebrek aan eenheid van inzicht en van handelen.

Verwonderlijk is het dan ook niet, dat zoals het nageslacht, ook de tijdgenoten, in de moderatieopvattingen van Egmont, niets anders dan zwakheid en onbeslisbaarheid konden zien, die hem uiteindelijk de haat van beide partijen op de hals deed halen. « De graaf van Egmont », zo heette het, « die de hoop van de Nederlanden was en door de verbondenen als hun hoofd werd beschouwd, zwom tussen twee waters en hij bleek hun zaak zo weinig genegen, dat de verstandigsten onder hen werkelijk niet wisten wat zij aan hem hadden » (18).

Iedereen zal nochtans moeten toegeven dat het eenvoudige feit een tolerante houding te hebben aangenomen — ook al werd zulks achteraf een mislukking — op zichzelf niet volstaat om die gedraging als verwerfelijk, en de auteur ervan als een weifelaar en een halfslachtig personage te brandmerken.

Maar dat is nu eenmaal het lot van eenieder die het evenwicht heeft te behouden of een vreedzame coëxistentie wenst te bewerken tussen extremistische gedachtenstrevingen, en daardoor tot onvermijdelijke toegevingen wordt gedwongen. Dat is precies hetgeen Albert Schweitzer heeft genoemd, het bestendig ethisch conflict dat zich tussen individu en gemeenschap voordoet en zijn oorsprong vindt in de omstandigheid dat het individu niet alleen persoonlijke, doch tevens veelal, in meerdere of mindere mate collectieve verantwoordelijkheid heeft te dragen; zodra men niet langer voor zichzelf alleen, doch tevens voor een zaak verantwoordelijk is, wordt men tot toegevingen gedwongen, die tegen de persoonlijke opvattingen indruisen en, hoe omvangrijker de taak is, hoe groter ook de toegevingen zullen moeten zijn (19).

\* \* \*

Verdraagzaamheid? Nu ja, goed, tot daar dan, indien het niet anders kon, en indien het daarbij was gebleven!

Maar waarom is deze man, die werkelijk alles bezat om niet alleen een uitzonderlijk knappe veldheer, doch tevens een groot staatsman te zijn, de eenmaal ingeslagen weg niet consequent blijven volgen en waarom gaf hij op het kritieke ogenblik blijk van zulk een ontstellend en ontgoochelend gebrek aan staatsmanschap en politiek doorzicht?

Op 4 juli 1956 schrijft van uit Brussel de gereformeerde edelman Nicolas de Hammes, aan zijn goede vriend Gilles Leclerc: « Les choses sont en grand branle et doute. M. D'Egmont tient jusqu'à présent la balance droite; s'il met l'épée sur l'une, elle l'emportera. Le seigneur lui donne bon conseil et à nous force d'endurer pour son nom... » (20).

Waarom heeft hij niet toegeslagen op het ogenblik waarop alleen hij, en niemand anders buiten hem, het zwaard in de balans diende te werpen om ze definitief in het voordeel van de nationale zaak te doen doorslaan?

Waarom, na deze zo schitterend te hebben gediend, allereerst door de stormloop tegen de gehate, volksvreemde Granvelle, en daarna door het hartstochtelijk verdedigen van een gematigde politiek in godsdienstzaken, waarom heeft hij ze daarna verraden door zich aan de zijde van de reactie te scharen en de opstand te onderdrukken, in plaats van er de vaandeldrager van te zijn, de enige houding die hem paste?

Was dat dan ook weer die eierzucht en die hoogmoed, die hem terugdreven naar het monarchistische kamp, waar hij normaal kon verwachten, dat zijn persoonlijke belangen het beste zouden gediend worden? Of was het andermaal die nefaste, schipperende gematigheid in staatkundige en godsdienstige aangelegenheden, waardoor het gebrek aan dynamisme en de tekortkoming aan de historische taak waarvoor hij voorbestemd leek, dienen te worden verklaard?

Het is steeds een boeiend spel van de geest geweest na te vorsen welke andere wegen de geschiedenis dan wel zou ingegaan zijn, indien grote historische figuren niet hadden gehandeld zoals zij het deden, of waren opgetreden zoals men het normaal van hen had mogen verwachten! Het is in die orde van gedachten, dat men de betrachtingen van de historici dient te zien, om te achterhalen wat er dan wel met de Nederlanden zou gebeurd zijn, indien het zijn politieke leiders van dat ogenblik niet aan de nodige vastberadenheid en slagvaardigheid had ontbroken om, door een onmiddellijk en kordaat optreden, met één slag een onafhankelijke Nederlandse eenheidsstaat te stichten!

Bij hun bekommernis om de oplossing voor deze vraag te vinden, verliezen zij een andere vraag uit het oog en wel nl. die of het algemeen politiek klimaat, in de bewuste periode, wel door de hogere nationale leidende kringen werd beschouwd en kon worden beschouwd als gunstig om tot de ultieme revolutionaire daad over te gaan... Want aarzeling en terughoudendheid was er niet alleen bij Egmont in die jaren. Zij kenmerkten en beheersten in die tijd evenzeer heel het optreden en gans de houding van Willem van Oranje: « Qui est-ce qui me pourrait accuser d'autre faute sinon d'avoir trop tempore sé devant que prendre les armes? »

Dat zijn woorden die niet door Egmont zijn neergeschreven, maar die men aantreft in de Apologie van de « vader des vaderlands » (21). Voorzeker, het is steeds met een bijzondere voorliefde geweest dat de

geschiedschrijving Egmont met Oranje heeft vergeleken en deze confrontatie viel steeds in het nadeel van Egmont uit.

Bekwaam militair als hij is, kan Egmont evenwel op verre na Oranje als politicus niet benaderen. De weifelende en aarzelende houding van eerstgenoemde, zowel als zijn onbesuisd optreden worden in tegenstelling geplaatst met het scherp politiek doorzicht en de beheerste vastberadenheid van Oranje, die wist wat hij wou en uiteindelijk ook heeft gewonnen wat hij wilde, althans in belangrijke mate.

En nochtans, een objectief onderzoek van hun beider opvattingen en gedragslijn in de jaren die de komst van Alva in de Nederlanden voorafgingen, kan slechts doen besluiten tot de afwezigheid van enig wezenlijk onderscheid (22), tenzij dan dat Willem van Oranje, door zijn vlucht uit de Nederlanden, voor zichzelf de weg voor zijn rehabilitatie in de ogen van het nageslacht openhield terwijl Egmont, door in het land te blijven, voor goed die kans verbeurde.

Dat zelfs mensen als Willem van Oranje nalieten uiterst gunstige algemene omstandigheden, voor een «totale» opstand, zoals die welke zich in het jaar 1566 voordeden, te benutten (23), moet wel zijn oorzaak vinden in andere factoren, dan minder goede karaktereigenschappen van de verantwoordelijke overheidspersonen van die tijd.

Er was inderdaad vooreerst de ontstentenis van ieder nationaal bewustzijn in de Nederlanden. De volstrekte afwezigheid van een zgn. Groot-Nederlandse gedachte moest fataal aan iedere actie van de oppositie de stootkracht ontnemen, die noodzakelijk was om op het kritiek ogenblik het loyale en lijdelijk verzet te doen omslaan in een openlijke opstand. Bovendien was er het dualisme, dat onder het Burgondisch staatsbestel was ontstaan, in de positie en de zending van de hogere Nederlandse adel, doordat hij tot stadhouderlijke uitoefening van de landsheerlijke functies werd geroepen. In hun hoedanigheid van provinciegouverneurs waren zij ambtenaren geworden, en als zodanig tot volstrekte gehoorzaamheid gehouden bij de uitvoering van de wil van de vorst, die zij tegenover de de onderdanen vertegenwoordigden.

Aldus ontstond een conflict tussen de aloude standplicht van die edelen, op grond waarvan zij gehouden waren tot bescherming van de historische rechten van hun onderdanen, ook tegenover de vorst, en hun ambtsplicht, die hun kon brengen in zover de vorst dit nodig oordeelde, tot aantasting van de rechten en vrijheden, zowel van hun standgenoten, als van hun onderdanen.

Dit alles plaatste verantwoordelijke staatslieden, zoals Egmont en Oranje voor het staatsrechtelijk probleem, of nl. uitvoeren, dan wel weerstaan plicht was, en alles wijst er op dat ze eerder van het eerste, dan van het laatste overtuigd waren.

Want er was verder de diep ingewortelde principiële overtuiging, ook bij de partij-theoretici van de «religionis causa»-groep, dat de onderdanen, ten overstaan van de vorst, geen enkel recht op weerstand konden doen gelden.

Van alle stromingen der om godsdienstige motieven gevoerde oppositie, was geen enkele loyaler en meer afkerig van hardhandig optreden, dan de Lutherse. Maar wat vooral in dit opzicht betekenisvol is, dat zijn wel uitspraken als die van de uiterst linkse Lutherse dogmaticus Flacius Illyricus, die beslist alle geweld van de hand wijst: «Geschrieben stehe: wenn »dich die Obrigkeit der Religion halben in einer »Stadt verfolgt, so fliehe in eine andere. Das aber

»steht nicht in Gottes Wort: wenn dich die Obrigkeit verfolgt, so nimm du das Schwert und jage »sie hinaus» (24).

Indien dergelijke pacifistische opvattingen helemaal in de lijn liggen van het eerder lauwe Lutheranisme, dan stelt men vast dat het krachtdadige en dynamische Calvinisme er in de grond evenzo over denkt en even afkerig staat tegenover de aanwending van geweld. Het volstaat in dit verband even na te lezen met hoeveel klem de patriarch *Beza*, de opvolger van Calvijn te Genève, nog in augustus 1566, toen in de Nederlanden reeds honderdduizenden voor de nieuwe leer onder de wapens waren gekomen, zijn broeders vermaant zich van alle revolutionaire handeling te onthouden.

Als de talloze duizenden, die naar de nieuwe prediking komen luisteren, eenvoudig om de vruchteloze verbodsbepalingen van staatswege lachen, dan springt het hart van de patriarch der zegevierende leer niet op van vreugde, doch dan zucht hij diep bekommerd: «De heersers zullen door het voorbeeld dat de Nederlanden geven, hoe langer hoe meer in de verkeerde »opvatting worden gesterkt, hun door onze tegenstanders bijgebracht, dat nl. de rust in hun staten »niet eerder zal terugkeren dan nadat zij ons als »oproermakers en rebellen hebben uitgeroeid... Niet »op onlusten ben ik uit...» (25).

Het gaat hier trouwens niet alleen om een louter theoretische principesverklaring, maar ook de nuchtere en ondubbelzinnige taal der feiten wijst een zelfde geestesrichting aan. Wanneer inderdaad, onder de druk van de bloedige vervolgingen die de inquisiteur Titelmans in Vlaanderen organiseerde, een paar calvinistische gemeenten op hem een aanslag willen plegen en de gevangen broeders met geweld der wapens willen bevrijden, dan zijn de Londense ballingengemeenten, waaraan het plan wordt voorgelegd, hierover ten zeerste ontsteld. Gevangenen, aldus hun opvatting, mogen hoogstens met behulp van valse sleutels worden bevrijd, doch niet met geweld. Aan de inquisiteur Titelmans mocht anderzijds in geen geval enig kwaads geschieden, want, hoewel geen ambtenaar, bekleedt hij toch een quasi-overheidsfunctie, zodat men hem dus dient onderdanig te zijn (26).

En wanneer de calvinistische menigten, 's avonds bij duisternis, psalmodiërend door de straten der steden trekken, dan spreekt uit hun beroemde chantedries geen revolutionaire opstandigheid, doch loyale onderdanigheid aan het nog steeds als wettig erkende staatshoofd:

Roy très chrétien, prince amiable,  
Maintenez du Hault Seigneur le nom,  
Et soyés aux chrétiens favorables,  
Pour entretenir ton renom (27).

Indien gebeurlijke putch-plannen van de hogere adel in die jaren nog doorkruist werden door allerlei remmende invloeden, dan waren het anderzijds toch weer bezwaren en gevaren van een heel andere aard welke vele leden van de hogere adel, die enige verantwoordelijkheid hadden te dragen in het hogere staatsbestuur, tijdens en na de Beeldenstorm onweerstaanbaar naar het kamp der reactie teruggedreven.

Want zij die hetzij nationalistische verzuchtingen, hetzij de aangelegenheden van de godsdienst willen doen doorgaan als de causae causarum van de Nederlandse opstand tegen Spanje, verliezen uit het oog dat de revolutionaire voedingsbodem, die zich in de jaren 1566-1567 had gevormd, uit heel andere elemen-

ten is samengesteld welke hem voor de hogere adel, ongeacht tot welke geestesrichting hij behoorde, onbruikbaar maakte als uitgangspunt voor enige openlijke opstandige actie die de perken van een wettelijke oppositie zou te buiten gaan. In de bredere lagen van de bevolking was inderdaad de, tot oproerigheid aangerijpte ontevredenheid in de allereerste plaats te wijten aan sociaal-economische factoren, die in hoofdzaak de loop der gebeurtenissen in de besproken periodes hebben bepaald.

Het overgrote gedeelte van de volksmassa bevond zich in werkelijkheid in een ellendige toestand (28), die veroorzaakt was door abnormaal strenge winters welke over het land waren gekomen en door de verschrikkelijke levensduurte, welke in hoofdzaak het gevolg was van de duurte van het graan (29). Practisch alle maatschappelijke wantoestanden van de moderne tijden, woekerden in de Nederlanden in de XVI<sup>e</sup> eeuw: de lonen van de handarbeiders, vooral in de textiel-industrie, waren uiterst laag, de vrouwenarbeid werd geëxploiteerd, om niet van de schandelijke uitbuiting van die der kinderen te spreken. Er heerste een scherpe woningnood, wat dan andermaal huurwoeker voor gevolg had. De hygiënische en zedelijke gevolgen van deze woningnood waren dezelfde als van alle tijden: hoge kindersterfte en promuscuïteit in de dichtbevolkte industrie-centra.

Bij het gewone leed van de lagere volksklasse, schaarde zich de periodiek terugkerende nood: oorlog, hongersnood, en steeds verder om zich heen grijpende ziekte-epidemiën, welke het gevolg waren van woningnood en ondervoeding. Voegt men dan nog daarbij de chronische werkloosheid, die het gevolg was van de belemmeringen bij de grondstoffenaanvoer, de stagnatie in de afzet en de soms langdurige winterkoude, dan heeft men meteen de circulus vitiosus gesloten.

De meer diepgaande studie van deze facetten van de geschiedenis der landen van herrewaerts over in de loop van de XVI<sup>e</sup> eeuw, heeft niet langer meer het feit kunnen verborgen houden, dat de maatschappelijke ellende in het begin van het jaar 1566 zich werkelijk tot het uiterste had toegespitst. De mensen verhongerden, in de letterlijke zin van het woord. Een Spanjaard, Castelanos genoemd, die in januari van dat jaar naar Spanje reisde, vertelde er dat hij had gezien hoe, in de provincie Artesië, tal van vrouwen zich hadden opgehangen, om niet langer te moeten aanzien hoe haar kinderen voor haar ogen van honger stierven (30). Geen ogenblik mag men er nog aan twifelen dat, indien deze volksmassa's midden van hetzelfde jaar in beweging zijn gekomen, de ogenschijnlijke aanleiding daartoe mogelijk de godsdienstaangelegenheden zijn geweest, doch dat de werkelijke en diepere oorzaak in feite geen andere was dan haar verzuchting om zich los te werken uit de onnoemlijke sociale nood, waarin zij was verzonken.

De waarschuwingen die einde 1565, begin 1566 door de verantwoordelijke overheidspersonen in de Nederlanden en door zijn raadgevers aan Philips II worden gestuurd, leggen alle precies de nadruk op dat aspect van de zaak. Alle wijzen zij op het steeds toenemend gevaar voor volksoproer, dat uit de maatschappelijke wantoestanden zal geboren worden.

In oktober 1565 wijst Egmont, in zijn hoedanigheid van stadhouder van Vlaanderen, de Koning op het gevaar voor onlusten. Op 22 januari 1566 herhaalt hij deze waarschuwing (31). Bijna tezelfdertijd, op 13 januari 1566, waarschuwt Granvelle uit Milaan voor hetzelfde gevaar (32) en in december 1565 schrijft de secretaris Bave uit Brussel aan de Kardinaal: « Wij

» hebben hier onder een vreselijke duurte van het » graan te lijden. Ik weet niet hoe wij er tot de volgende oogst door zullen komen en hoe men het gemene volk in bedwang zal kunnen houden, dat zeer » verbitterd is en alarm slaat. God moge ons voor een » groot oproer beschermen! Wanneer het volk eenmaal opstaat, zal het, naar ik vrees, de godsdienst » er in gaan betrekken. » (33)

En dat de vrees voor het uitbreken van sociale onlusten veel groter was dan die voor godsdienstige opstandigheid, blijkt wel uit de ondubbelzinnige getuigenis van de landvoogdes, die amper enkele weken vóór de Beeldenstorm aan de koning schrijft, op 7 juli 1566: « De steden en alle goedgezinden zijn bevreesd, » dat zij binnen kort onlusten en volksoproer zullen » beleven, ten dele vanwege de godsdienst, ten dele » ook om te roven en de rijken te plunderen... er is » hier een wondeplek: dat is de verarming van het » volk, die haar oorsprong vindt in een volledige stilstand van de handel, in welke goederen dan ook. » Daardoor wordt het volk hoe langer hoe meer tot » onwenteling geneigd en toegankelijk gemaakt voor » een opstand, die de plundering van de rijken » oogt. » (34)

Zodra de maatschappelijke bovenlaag dit aspect van de op gang gebrachte volksbeweging had doorzien, was zij, zonder onderscheid van godsdienstige overtuiging, nog enkel bedacht op het herstel van het wettelijk gezag en de orde, alsmede op de beveiliging van eigen have en goed.

Dat het ook de gereformeerden uit de hogere standen, uit de rijke burgerij en uit de adel benauwd om het hart werd bij de gedachte aan de naderende volksopstand, blijkt voldoende uit verschillende gezaghebbende uitspraken van hun leiders. Want ook in het Verbond der Edelen, had men de sociale revolutie zien naderen en zelfs de radicale leiding werd daardoor met angst en vrees vervuld. Graaf Lodewijk van Nassau, aan wie de bijeenkomst van St-Truiden opdracht had gegeven Duitse troepen aan te werven, was waarlijk ontsteld, toen hij vaststelde dat niet alleen hijzelf, doch ook het lagere volk bereid was tot rebellie over te gaan. In brieven aan zijn broer Jan Van Nassau, vraagt hij deze om inlichtingen en raad. Als het Verbond niet voortdurend had geremd, aldus bezweert hem de aspirant-rebel, zou « alles allang 't onderste boven zijn gekeerd ». De toekomst ziet er dan ook, volgens hem, vrij somber uit: « Want enerzijds hebben » de papisten het op ons lijf en ons goed gemunt, maar » anderzijds bestaat het gevaar dat de gemene man » onder de schijn van de godsdienst en de prediking, » de teugels in handen zal nemen en dat het uiteindelijk tot een oproer moet komen; immers zij willen » hun eigen zin doorzetten, zoals dat nu eenmaal de » gewoonte is van het gepeupel. » (35)

Het is de revolutionnaire uit de hogere klasse, die op aanschouwelijke wijze beschrijft, hoe hij geplet zit tussen de molensteen van de contrarevolutie en van de volksopstand; want hoe duidelijker zich de werkelijke beweegredenen en uiteindelijke doelstellingen van deze volksbewegingen aftekenden, hoe groter de vrees werd van de katholieken, zowel als van de gereformeerden, uit de meer gegoede standen, voor een rechtstreekse aanval van de geradicaliseerde en geproletariseerde volksmassa's op hun persoon en hun eigen bezit (36).

Dat het in de rangen van de Beeldenstormers overigens niet ontbrak aan lieden die er niet voor terugdeinsden het masker af te rukken en het ware gelaat van deze anarchistische uitspattingen te tonen, blijkt dan wel duidelijk uit de woorden welke hen door de

geschiedschrijver Pontus Payen in de mond worden gelegd: «Sommigen gingen nog verder en zeiden: » wanneer eerst de roomse afgodendienst maar was afgeschafft, dan moest men daarna de hoogmoed van » de adel vernederen, voorts de dood der broeders » wreken, die om der wille van het evangelie waren » gestorven en dan in een moeite door aan de wraat- » zucht en de oplichterijen van de rechters, advocaten » en zaakwaarnemers een einde maken » (37).

En zodra alles voorbij zal zijn, de volksopstand bij gebreke aan gecoördineerde actie en aan bekwame leiding zijn stootkracht heeft verloren, de reactie heeft gezegevierd en de pacificatie van het Land een feit is geworden, dan hoort men de weerklank van de bittere teleurstelling van die anonyme massa, in het versje dat de gebroeders Campene ons hebben overgeleverd:

«Haden wij beghonnen an cooplieden goedt,  
Ende der kerckenbeelden laeten met vreden,  
Ons handen gewasschen in papens bloedt,  
Zoo waeren wij heeren van dorpen en steden.» (38)

Waarachtig, de bezittende maatschappelijke bovenlaag had zich niet vergist toen ze instinctmatig had aangevoeld welke de bedreiging was die voor haar van het optreden der ongedisciplineerde massa uitging. Niet alleen Granvelle was van oordeel dat, indien de agitatie die zich in de Lente van het jaar 1566 in het Land voordeed tot onlusten zou leiden, allen die iets te verliezen hadden, de grand Seigneurs voorop, tot de offers zouden behoren (39). Want dezelfde vrees koesterde Willem van Oranje, die in februari 1566, toen het volksoproer voor de deur scheen te staan, aan zijn broer Lodewijk schrijft: «Het (uitbreken van de » opstand) willen wij gewis verhinderen. Want wij weten maar al te zeer dat wij zelf, als het eenmaal » tot zulke omwenteling komt, als de eersten worden » ten gronde gericht en geruïneerd » (40).

Ten overstaan van dergelijk feitenmateriaal is het werkelijk niet langer mogelijk vol te houden dat verantwoordelijke staatslieden zoals Egmont, aan hun historische roeping zouden tekort zijn gekomen, enkel en alleen maar omdat zij zich in hun handelen en hun optreden steeds door hun ijdelheid en eerzucht zouden hebben laten leiden, waardoor zij, bij veranderde omstandigheden, ook gemakkelijk van houding veranderden.

Egmont en heel de hoge adel met hem, Willem van Oranje niet uitgezonderd, en samen met de adel de hogere burgerij, moesten er zich noodgedwongen, in de besproken periode, door hun welbegrepen klassebelang, laten van weerhouden zich in avonturen te begeven, waarvan de uitwerking heel het maatschappelijk bestel had kunnen ondermijnen. Deze mensen, die reeds hadden bewezen dat het hun volstrekt niet aan politiek doorzicht en aan staatsmanschap ontbrak, wanneer het er om ging hun leidende positie in de staat veilig te stellen tegen invloeden van buiten uit, waren verstandig genoeg om te begrijpen dat hen hier een nieuw gevaar van binnen uit bedreigde, dat bezig was hen over het hoofd te groeien. «Zij willen hun eigen zin » doorzetten, zoals dat nu eenmaal de gewoonte is » van het gepeupel»... dat was het somber toekomstperspectief dat de leider van het Verbond der Edelen voor ogen kwam, wanneer hij dacht aan de beroering onder het volk. Deze verstandige heren waren er helemaal niet zo stellig, als onze moderne historici van overtuigd, dat de massa zich enkel door godsdienstige motieven zou laten leiden en tevreden zou blijven met de vernieling van de beelden en kerkelijke kunstvoor-

werpen. Integendeel, zij kenden de werkelijke stemming van de uitgemergelde, uitgehongerde proletariërs en ambachtslieden veel te goed om niet te weten dat de godsdienstige opstand elk ogenblik in de sociale revolutie kon omslaan.

En zo bleef het, het hele jaar 1566 door.

Niet de weifelende, halfslachtige houding van een enkele man, noch zelfs niet van een beperkte kring van verantwoordelijke staatslieden, was oorzaak van de mislukking die men zo graag op rekening van Egmont schrijft; de vrees voor de uitwerking die hun actie op de revolutionnaire massa's zou hebben, dat was het, wat telkenmale, midden in de vaart van het handelen, zowel het optreden van de adel, als dat van de burgerij remde, en de reactionnaire krachten aan de overwinning hielp.

Geen ogenblik kon het in de gedachten van Egmont en Oranje opkomen, gesteld dat zij tot openlijk en gewapend verzet tegen Spanje hadden beslist, het volk in deze strijd tot bondgenoot te nemen. Voor deze ongedisciplineerde, onwetende en politiek ongeschoolde lagere volksklassen, kende men in die dagen nog slechts afkeer en voor de staatslieden van die tijd, was het dan ook vooral zaak, hen met zoveel mogelijk wantrouwen te behandelen.

Het volk, als politieke machtsfactor, was in de XVI<sup>e</sup> eeuwse staatkundige wetenschap nog een volslagen onbekend begrip. In de volksmassa, zag men nog niet veel meer dan een monster, dat doet terugdenken aan Shakespeare's Caliban. Eerst een eeuw later, vindt men bij P. C. Hooft (41) woorden van waardering en erkenning, maar zelfs hij heeft eens geschreven: «... gelijk 't meestendeel der armen van quaade opvoedinge, woesten wandel en stout in de bek is». Payen brengt het niet veel verder dan tot het beeld van een «ontembaar beest» (42), beheerst door «razernij en dolle beduchtheden». Volgens Guicciardini (43) is het steeds tot kwaad geneigd en de minachtende qualificatie van Van Waernewijck (44) luidt «mateloos en omwentelingsgezind». De gereformeerde Nederlandse historicus en Notaris Pieter Christiaansz Bor besluit zelfs het eerste boek van zijn geschiedenis van de opstand, met spottichten op de massa, die hij gelatiniseerd «Heromnes» noemt en waarvan hij smalend zegt:

«Heromnes is als de wind ongestadig,  
Schandelijk, ondankbaar van goetheid weldadig,  
Angstvluchtig voor gevaer, gierig na der winsten  
[luik,  
Ende mind boven vrijheit den snoden dienst van de  
[luik.» (45)

In dezelfde orde van gedachten verlopen de besprekingen en de conferentie van Dendermonde, waar Oranje, Egmont er wil toe bewegen minstens zijn heil te zoeken in de vlucht, indien hij er niet voor te vinden is het gewapend verzet te organiseren en gewapend hand weerstand te bieden voor het geval de Spaanse koning troepen naar de Nederlanden zou sturen.

Het is Bentivoglio, die Egmont aan Oranje en Hoorne, bij die dramatische gebeurtenis, de vraag laat stellen: «Waar zijn onze troepen, waar onze » financiële hulpbronnen? Zullen wij steun vinden bij » dat plebs, dat de kerken plunderde en de altaren » schandelijk ontwijdde? Moet het soms de massa zijn, » die voor ons de nodige hulpbronnen zal openen? » Maar wij weten toch, hoe ongedurig zij is en hoe » zij zich door de hartstocht van het ogenblik laat » leiden — de ene keer door doldrieste overmoed, de » andere keer door laffe wanhoop » (46).

Die woorden waren recht naar het hart van Willem van Oranje gesproken, want ook hij, evenmin als Egmont, voelde er iets voor als een tweede Artevelde zich aan het hoofd van het gewapende volk te plaatsen, laat het dan nog minder uit standsvooroordeel zijn, dan wel omdat hij een opstand van het volk als een onmogelijke en hopeloze onderneming beschouwde. Hij was veel begaafder dan de graaf, die prins, althans in politiek opzicht, maar in militair opzicht, waren hun beider opvattingen nog zuiver ouderwets en traditioneel; indien er hem iemand in die jaren de bedenking had voorgehouden de oorlogsvoering op een nieuwe leest te schoeien, de traditionele tactiek te wijzigen en het met nieuwe revolutionaire methodes te proberen, aangepast aan de eigen gesteldheid van het land en aan de speciale hoedanigheden en de gemoedstoestand van de bevolking, die zouden zij als een onverantwoorde fantast hebben uitgelachen. Een geregeld huurlingenleger van aangeworven landsknechten, dat was de beproefde en, in hun opvatting, de enige gangbare methode om het gestelde doel te bereiken en de beoogde overwinning te bewerken.

Niet op een volksoproer met onberekenbare gevolgen, doch op een verbond met een buitenlandse mogendheid, rekende Willem van Oranje, om ruggesteun te geven aan het verzet tegen de Spaanse koning. In die jaren gingen zijn gedachten niet uit naar de binnenlandse krachten, die hij had kunnen mobiliseren, doch uitsluitend naar de protestantse Duitse rijksvorsten, waarmede hij door familiebanden in nauw contact stond. Die politiek heeft hem evenwel nooit anders dan mislukkingen en ontgoocheligen bezorgd.

Het is aldus dat de kans werd verkeken om, in een gunstige atmosfeer en onder een gelukkig gesternte, met een minimum aan inspanningen en verliezen, te bewerken wat later enkel nog gedeeltelijk tot stand kon worden gebracht en dan nog slechts in veel moeilijker omstandigheden, ten koste van zware offers en onnoemelijk leed. Maar de kracht van het volk, als politiek machts-element niet te hebben doorzien, noch te hebben begrepen, en deze machtsfactor niet dienstbaar te hebben gemaakt aan de nationale zaak, en niet ten bate van de vestiging van de godsdienstvrijheid te hebben uitgebuit, dat is wel het allerlaatste wat men aan deze XVIe eeuwse adellijke aristocraten mag verwijten.

Toen in de loop van de XVIIe eeuw Montesquieu, langs de historisch experimentele weg, op zoek ging naar de ideale staatsvorm en zijn bevindingen neerschreef in zijn levenswerk, dat hij «*De l'Esprit des lois*» had genoemd, typeerde hij op een buitengewoon rake en kernachtige wijze het absolutisme. «*Quand les sauvages de la Louisiana*», zo vertelt hij, «*veulent avoir du fruit, il coupent l'arbre au pied et cueillent le fruit. Voilà*», zo besluit hij, «*le gouvernement despotique*» (47).

Op het ogenblik waarop Montesquieu deze woorden neerschreef, moet hem ongetwijfeld het beeld van Philips II voor ogen hebben gestaan. Geen vorst in de geschiedenis van ons land is ooit in somberder kleuren afgeschilderd geworden. Ondanks alle rehabilitatiepogingen, is ook de objectieve geschiedschrijving er nooit in gelukt de pijnlijke indrukken uit te wissen, die door zijn kortzichtig despotisme in de geesten van zijn tijdgenoten en van het nageslacht werden gegrift.

Wij willen niet ten achter blijven, bij het streven naar een zo groot mogelijke objectiviteit bij het beoordelen van deze historische figuur, en erkennen hem dan ook graag de hoedanigheden die de geschied-

schrijving in de 20e eeuw hem meer en meer is gaan erkennen.

Wij zouden zelfs bereid zijn te aanvaarden, dat het conflict tussen de autoritaire koning en de meest loyale van zijn onderdanen, ten slotte het resultaat was van een tragisch misverstand, ontstaan uit hun diametraal tegenovergestelde politieke opvattingen. Wij willen ook nog toegeven, dat de Spaanse koning mogelijk te goeder trouw van zijn ambtenaar en onderdaan een onbepaalde gehoorzaamheid mocht verwachten, hoewel Egmont zich dan ook weer te goeder trouw mocht beschouwen als een vazal, die vrij met zijn soeverein kon spreken en hem adviezen en raadgevingen mocht verstrekken. Indien ze elkaar nooit hebben begrepen, dan dient dit verklaard door het kortzichtig fanatisme van Philips en het lichtzinnig en ongewettigd vertrouwen van Egmont in de rechtschapenheid en breeddenkendheid van zijn vorst.

Dit alles zouden we nog kunnen begrijpen. Maar er is geen verontschuldiging voor de wijze waarop de Spaanse koning heeft gemeend zich te moeten ontdoen van hem, in wien hij meende een politieke tegenstander te ontdekken en die in werkelijkheid de meest trouwe van zijn onderdanen was gebleven (48).

Driehonderd jaar geleden wijdde Hugo Grotius een studie aan het probleem *Egmont*. «*Hij besefte niet*», zo formuleerde hij zijn besluit, «*dat grote en revolutionaire daden slechts met gevaar kunnen worden begonnen. Heeft men zich daar eenmaal aan gewijd, dan ligt slechts in het onverstoortbaar verder gaan, de waarborg voor welslagen en het loon.*» Wie terug zou willen gaan, daagt slechts de wraak uit» (49).

Dat was het: een wraakneming, en niets anders dan een wraakneming, die gerechtelijke parodie, door middel waarvan Egmont uiteindelijk om het leven werd gebracht!

Geen enkele van de brutale, arbitraire en wederrechtelijke machtsmiddelen, waarop het despotisme traditioneel beroep doet om zijn positie in de staat te handhaven, wanneer het die aan het wankelen gebracht oordeelt, bleef Egmont gespaard. Wederrechtelijk was de aanhouding (50), onwettelijk de gevangenzetting (51), in strijd met de meest elementaire rechtsbeginselen, ook van die tijd, de ondersequesterstelling zijner goederen, in afwachting van de uiteindelijke berechting (52) en nietig de rechtspleging gevoerd vóór een onregelmatig opgerichte uitzonderingsrechtbank (53).

Zij hadden het dan ook dadelijk begrepen, de confraters die de kiese taak van de verdediging van Egmont op zich hadden genomen, dat iedere inspanning nutteloos zou zijn.

Nicolas de Landas, Groot-Baljuw van Armentières, bijgestaan door verschillende vooraanstaande confraters (54) van de Balies bij de Grote Raad van Mechelen en bij de Raad van Brabant, tevens Professorens aan de Leuvense Universiteit, weigerde nochtans zich bij die stand van zaken neer te leggen, en van het eerste ogenblik af van zijn tussenkomst in de zaak, liet hij geen rechtsmiddel ongebruikt, in de ongelijke strijd tegen rechtsverkrachting en willekeur.

Instinctmatig hadden zij het gevoeld, die confraters, dat van de uitzonderingsrechtbank, die de Bloedraad was, geen rechtvaardige berechting van hun cliënt te verwachten viel. Ook toen kon de Balie in onwettelijk opgerichte uitzonderingsrechtbanken niets anders zien dan willoze werktuigen, uitsluitend in het leven geroepen om de vijand van het regerende regime te terroriseren en te vernietigen. Zij wist, ook

toen reeds, dat het optreden van deze zagezegde rechtbanken steeds sterk wordt beïnvloed door de passies van het oogenblik. Zij beseftte ook toen reeds, dat die rechtsmachten niets anders waren dan de uitvoerders van de wraaknemingen van de uitvoerende macht, waarvan zij trouwens de afgevaardigden waren. Zij had begrepen dat het oordeel van deze rechtbanken, waarvan men de uitspraken reeds kent vóór iedere beraadslaging, wordt gevormd, niet op grond van een ernstig onderzoek van feiten en rechtsgronden, maar naargelang de opinie van de beklaagde en de overtuiging welke hij toegedaan is. Geruchten en vermoedens, dat zijn de elementen die als deugdelijke bewijzen worden aanvaard en, bij het rechtspreken, laten ze zich niet door hun geweten leiden, maar lenen zij het oor aan de publieke opinie, of aan diegenen ten dienste van wie ze in het leven werden geroepen.

Op dat alles was de Landas voorbereid en dadelijk had hij dan ook begrepen dat het laatste bolwerk, waarin hij zich ter verdediging van zijn cliënt kon verschansen, dat van de rechten der verdediging was (55).

Het dagboek van Nicolas de Landas, dat zoveel als zijn privaats dossier was, en ons gelukkig bewaard is gebleven, is een vurige geloofsbelijdenis in de onaanstastbaarheid van de rechten der verdediging en van die der advocatuur.

Waardig en vastberaden, met trotse onafhankelijkheidszin, daarbij aansluitend aan een traditie, waarvan de Balie er zich nog steeds terecht op beroemt dat het de hare is, proclameert hij, in de verschillende door hem, aan Alva aangeboden requesten, de onschendbaarheid van de rechten der verdediging. Hardnekkig blijft hij, tot het einde toe, bij het onwrikbaar ingenomen standpunt, dat geen rechtvaardig vonnis mogelijk, en geen doelmatige verdediging denkbaar is, zolang de advocaat geen vrije toegang tot zijn cliënt kan hebben, en zich niet vrij, buiten aanwezigheid van derden, met hem kan onderhouden. Angstvallig en tegelijk vastberaden, wordt er door hem dan ook over gewaakt, dat op geen enkel oogenblik, rechtstreeks of onrechtstreeks, door de verdediging enige medewerking zou worden verleend aan enige inbreuk op haar rechten (56).

Met dezelfde hardnekkigheid, als die waarmede hij eerbied voor de rechten der verdediging opeiste, hield de Landas vast aan het middel van onbevoegdheid van de Bloedraad, waarin hij overigens wel het enige middel zal hebben gezien om aan de fatale ontknoping te ontsnappen (57). Niet alleen de zorg voor de vrijwaring van de rechten der verdediging bezielde hem daarbij, doch tevens zijn rechtvaardigheidszin en een zeer ontwikkeld rechtsgevoel.

Dat alles vruchteloos bleef, hoef ik U wel niet meer te zeggen.

Egmont werd gedwongen alle ondervragingen te doorstaan, zonder voorafgaandelijk overleg met zijn raadslieden; nooit was de Landas in de mogelijkheid, zich afzonderlijk met zijn cliënt te onderhouden; op de 94 punten van de akte van beschuldiging, moest Egmont antwoorden zonder de bijstand van zijn raadslieden en zonder dat één enkel stuk uit zijn persoonlijke documentatie te zijner beschikking was of werd gesteld, bij dit alles uitsluitend op zijn geheugen aangewezen.

Bij al dit arbitraire machtsmisbruik, voegde zich trouwens een flagrante inbreuk op de immuniteit, waarvan toen reeds de advocatuur genoot: toen onze confrater op 28 februari 1568 zijn laatste verzoekschrift aanbood, snauwde Alva hem toe: « Vous faites

» des assemblées et esmouvez le peuple. Votre tête » me le payera ! » (58).

Enkele maanden later volgde de ontknoping die iedereen vreesde, maar ook door iedereen was voorzien: het werd een doodstraf, die op 5 juni 1568 werd uitgevoerd op de Grote Markt te Brussel, door terechtstelling door middel van het zwaard.

Stilaan is het oogenblik aangebroken, waarop ik het beeld van Egmont, dat ik gedurende een korte tijd het genoegen had voor u op te roepen, opnieuw moet laten verwazen in de grijze nevelen van een ver, doch nog steeds boeiend historisch verleden.

In de volksverbeelding zal deze nationale held wel steeds blijven voortleven, zoals zulks tot heden het geval was, als de incarnatie van de miskende loyaliteit, als de verpersoonlijking van het patriotisme en als het slachtoffer van een hatelijk en blind fanatisme.

Maar, indien U het mij vraagt, dan zeg ik U dat voor mij Egmont steeds zal blijven: de martelaar van een brutale en misdadige rechtsverkrachting, het edele slachtoffer van de misdaad tegen het geweten, die de miskenning van het recht op de verdediging steeds zal blijven.

Want het recht op verdediging is een primordieel recht, een natuurrecht, dat in het menselijk geweten even sterk geankerd ligt, als het rechtsgevoel zelf, waarvan het trouwens een corollarium is.

Die aanslag te hebben beraamd en die misdaad te hebben gepleegd, dat is het wat Philips en zijn handlanger onherstelbaar heeft gediscrediteerd.

Die aanslag te hebben moeten ondergaan — ook al mislukte de afweer — dat is wat Egmont, en de Balie naast en samen met hem, tot een symbool heeft verheven!

Een symbool dat het voorwerp van tegenspraak kan zijn, dat men kan verloochenen, ja zelfs kan bespotten! Maar een symbool dat men nooit zal durven neerhalen! Die vrees is het dan ook die aan dit symbool zal blijven verlenen:

*Zijn kracht en zijn onsterfelijkheid!*

(1) Van De Velde Joseph. — Was Graef van Egmont inderdaad een verrader? — Audenaerde, 1860, blz. 3.

(2) Ueber Egmont, Trauerspiel von Goethe, in: Schillers Sämtliche Werke — Band X-XII.

(3) Jacques Isorni — Je suis avocat! Coll. Mon Métier 1951, blz. 73.

(4) Van de hand van de kroniekschrijver van de Heren en Graven van Egmont, is ons de volgende beschrijving van deze gebeurtenis bewaard gebleven:

« ledict conte espousa ladictte dame, au nom dudict prince d'Espagne, en grand et sumptueux appareil et triomphe, qui seroient fort prolives à escrire, comme aussy du festin et banquet royal, avecq infinies esbatz et toutes sortes d'instrumens et musiques.

« La nuit venue, ledict seigneur conte accomplit les cérémonies en tel cas requises et accoustumées, assavoir de coucher au lict royal avecq ladictte dame, à demy armé, ayant à la chambre bonne et seure garde ».

de Stenzler, Chronique des seigneurs et comtes d'Egmont, Bulletin de la Commission royale d'histoire — 2<sup>e</sup> série, t. IX, blz. 65.

(5) Chronique des seigneurs et comtes d'Egmont, loc. cit., blz. 61.

(6) Zijn vader was, volgens de kroniekschrijver een: « homme beau, gallant, disposé et assez grand de stature ». Hij was gehuwd met Françoise van Luxemburg. Van haar vertelt de Franse koningin, Margaretha van Navarra (reine Margot), die niet alleen om haar lichtzinnigheid, doch tevens om haar literair werk bekendheid verwierf, in haar XLI<sup>e</sup> novelle, dat zij deel uitmaakte van het gevolg van Margaretha van Oostenrijk, zuster van Keizer Karel, toen te Kamerrijk, op 3 augustus 1529, de Damesvrede werd gesloten. Er wordt van haar getuigd, dat zij « emporta en cettte assemblée le bruit d'être la plus belle de toutes les flamandes ». — de Reiffenberg, Correspondance de Marguerite d'Autriche, blz. 363.

(7) Zijn debuut in de mondaine middens van de verschillende toenmalige Europese vorstenhoven, moet nochtans niet van de gelukkigste geweest zijn. Brantôme (Œuvres complètes de Pierre de Bourdailles, seigneur de Brantôme), (t. II — Grands capitaines estrangers, grands capitaines français, blz. 151 en vlg.), vertelt te hebben vernomen

van een zekere Mme de Fontaines, gezelschapsdame van koningin Eleonore van Frankrijk: «qu'en toute la court, il n'y avoit point j'eu/homme plus neuf que luy et d'assez mauvaise petite grâce et à qui on en faisoit fort la guerre, et les hommes et les dames». Gelukkig bleek de jonge edelman soepel genoeg om zich, na verloop van tijd, aan te passen: «après plusieurs petites algarades receues, il se rendit ainsi galant et honneste, brave et vaillant homme, comme nous l'avons veu». Bekommerd om de oorzaak van deze gelukkige kentering te achterhalen, voegt de geschiedschrijver eraan toe: «possible que la nourriture et la guerre continuelle qu'on luy faisoit, luy apporta cela».

(8) Brantôme, loc. cit.: «je diray de luy que c'estoit le seigneur de la plus belle façon et de la meilleure grâce que j'aye veu jamais, fust-ce parmy les grandz, parmy ses pairs, parmy les gens de guerre et parmy les dames, l'ayant veu en France et en Espagne, et parlé à luy».

(9) Brantôme, loc. cit.: Na het schitterend gedrag van Egmont tijdens de veldslagen van St Kwintens en Grevelingen te hebben beschreven, vervolgt hij: «Et croy que sans la paix, cet homme nous eust bien porté du dommage; car il nous estoit ennemy, et fort heureux et vaillant; avec cela aussi le présumait-il fort, et en estoit beaucoup plus enflé de gloire».

Vervolgens haalt hij de woorden aan van de Nederlandse landvoogd, Emmanuel-Philibert van Savoie, die hem over Egmont verhaalde:

«Il exaltoit bien autant le dict conte d'Aiguemont, lequel il disoit que s'il se déclaroit, comme il s'en doutait, que leur affaire iroit fort bien, le tenant pour un fort grand et vaillant capitaine, si la gloire ne le perdoit; car, me disoit-il, je l'ay veu si glorieux et outre-cuyddé après nos deux batailles dernières gagnées contre vous autres, qu'il luy sembloit nul estre digne esgal, ny parangonné à lui, estimant fort peu un autre!»

(10) Tobias, 4, 13 — I.

(11) H. Taine, Les origines de la France contemporaine — La révolution t. I, blz. 190.

(12) Granvelle houdt niet op zijn meester in die zin te adviseren. Ook de landvoogdes verzoekt in haar brieven, de koning dezelfde gedragslijn te volgen. Zie aldus de brief op 27 juni 1563 door Granvelle gezonden aan de secretaris van de koning te Madrid, Gonçalo Perez (Papiers d'Etat du cardinal de Granvelle, t. XII, blz. 115-117): vermits Egmont een vriend van de nevel is, zou men door aan hem, en aan hem alleen, een buitengewone gunst toe te kennen, niet alleen hem voor goed voor de goede zaak kunnen winnen, maar men zou de andere heren daarbij tevens jaloers kunnen maken.

Nog geen maand later, op 14 juli 1563, schrijft Granvelle aan de koning zelf (Papiers d'Etats, t. VII, blz. 135 en ibidem, blz. 108 en 121) en geeft hem de raad Egmont naar het Spaanse Hof te ontbieden. Hierin ziet hij een gunstige gelegenheid om de vurig betrachtede breuk tussen de hoge adellijke heren te bewerken, door zich, bij de behandeling van de graaf, door diens karaktergebreken te laten leiden en hem belangrijke bevorderingen in het vooruitzicht te stellen, op voorwaarde dat hij de inzichten van Zijne Majesteit zou steunen.

(13) Correspondance de Philippe II, t. I, blz. 348.

(14) Théodore Juste, Le Comte d'Egmont et le Comte de Hornes, Brussel 1862, blz. 102.

Men dient zeer sceptisch te staan tegenover de mededeling door Viglius aan Granvelle gedaan, in een brief van 10 december 1565: «Il y a aussi très grande jalousie, quoi que l'on dissimule, entre Orange et Egmont, d'autant que Madame apelle, fait assieoir et boit premier à la femme d'Egmont, et que celle de Orange est longuement debout, avant que de pouvoir avoir chaise... dont je sais que Orange se ronge le cœur...» Juste, loc. cit. blz. 128, voetnoot 2.

(15) A. A. van Schelven, Brieven van Lamoraal van Egmont, in Bijdragen en mededelingen van het Historisch Genootschap — jg 1948, deel 66: «Wir sint itzo sampt dem grafen zuu Hörn und andern Herrn alhier zuu Breda bey unserm freuntlichen lieben Ohemen und Ordensbrudern dem Printzen zuu Uranien gewessen und den hailigen Sanct Martin in Frolckheit heiffen begessen; darizuu wir Eur Liebe samptlich gewundschet und derselben Ahnweisen gerne gesehen hetten. Dan es seint zimliche schware Drunck gefallen, das unser etliche under die banck gesuncken seint, und nit zweiffelten van Eur Liebe bey uns gewessen were, sy würde auch Ire theill davon getragen haben».

(16) Er is aldus geen enkel onderscheid tussen de redevoeringen uitgesproken in de schoot van de Raad van Staten door Willem van Oranje, op Oudejaarsavond 1564, en door Egmont — na de Beeldenstorm — op 22 oktober 1566.

De redevoering uitgesproken door Willem van Oranje, volledig door Egmont onderschreven, was een pleidooi voor de versterking van het gezag van de Raad van State en voor de afschaffing van de Plakaten en de Inquisitie.

Na de Beeldenstorm dringt Egmont aan op de aanwending van wettelijke middelen om rust en orde te doen terugkeren.

De Staten-generaal dienen samengeroepen te worden en, in afwachting, dient gewetensvrijheid te worden toegestaan (Notules du Conseil d'Etat — zitting van 22 oktober 1566).

(17) In Frankrijk, waar de toestand minstens even gespannen was, wordt kanselier Michel de l'Hôpital de ondankbare taak toevertrouwd de door Catharina de Medici, in 1561, ingezette evenwichtspolitik tussen katholieken en hugenoten te leiden. De nieuw-ingeslagen, op tolerantie bedachte richting wordt door hem aangekondigd in wat hij

thans een regeringsverklaring zouden noemen, afgelegd tijdens een rede, gehouden bij de opening van de zittings-tijd van de Staten-generaal te Orléans op 13 december 1560: Ceulx qui veulent planter la religion chrétienne avec »armes, espées et pistolets, font bien contre leur profession, »qui est de souffrir la force, non de la faire. Ne vault »l'argument dont ils s'aydent, qu'ils prennent les armes pour »la cause de Dieu, car la cause de Dieu ne veut être »défendue avec armes... Il nous faut doresnavant garnis »de vertus et de bonne moeurs, et puis assaïmmies avec »les armes de charité, prières, persuasions, paroles de »Dieu, qui sont propre à tel combat. La bonne vie, comme »dit le proverbe, persuade plus que l'oraison: le couteau »vault peu contre l'esprit, si ce n'est à perdre l'âme »ensemble avec le corps».

(H. Amphoux, Michel de l'Hôpital et la liberté de conscience au XVII<sup>e</sup> siècle, 1900). Hij patroneerde het godsdienstgesprek in 1561 te Poissy gehouden. De door hem gehuldigde opvattingen werden in ruime zin toegepast in het Edict van Amboise, dat op 19 maart 1563 tot stand kwam, en hij wordt de geestelijke vader genoemd van het Edict van Nantes, dat 25 jaar na zijn dood tot stand kwam.

Enkele maanden vóór zijn dood, beleeft hij evenwel, tijdens de St Bartholomeusnacht, het failliet van zijn politiek van verdraagzaamheid.

(18) Pontus Payen, De la guerre civile du Pais-Bas, MS., boek II.

(19) Albert Schweitzer, Kultur und Ethik, 1923, II, blz. 255-256.

(20) Juste Th., op. cit., blz. 168, voetnoot I.

(21) A. A. van Schelven, Willem van Oranje, Haarlem, 1933, blz. 23;

(22) Het is lang niet uitzonderlijk dat, in de talrijke monografiën die in de loop der jaren aan Willem van Oranje werden gewijd, het hoofdstuk dat op de besproken periode betrekking heeft, wordt aangekondigd onder de titel: «De jaren van aarzeling».

(23) Wanneer Nicolas de Hames, één der stichters van het Verbond der Edelen, heraut van het Gulden Vlies, in zijn brief van 25 februari 1566, aan Lodewijk van Nassau verslag uitbrengt over het putchplan van de lagere adel, dat in bezonderheden aan Brederode werd voorgelegd en diens algehele goedkeuring wegdroeg, dan is hij tegelijker tijd volstrekt wanhopig over de besluiteloosheid van Willem van Oranje, die nog maar steeds er niet toe te bewegen is van de wapens gebruik te maken. Met verlangen kijkt hij uit naar de terugkeer van Lodewijk, opdat hij zijn inspanningen bij de hunne zou kunnen voegen: «à faire luyre le feu es cœurs de ses eigneurs icy par trop lent et sans vigueur (Groen van Prinsterer, Archives ou Correspondances de la Maison d'Orange-Nassau, Leiden 1835, en vlg. jaren, II, 34, n° 129).

Betekenisvol in dit verband, is ook onderstaand klaag-lied der geuzen, waarin men de neerslag vindt van al de teleurstellingen, al de bittere ervaringen en al de wrok vanwege de massa, wegens het ingebreke blijven en de lauwheid, niet van Egmont alleen, doch van al haar leiders in het algemeen, en Willem van Oranje in het bijzonder:

«Want onze hope die hadden wij ghestelt  
»Op Heeren en Vorsten groot van Staten,  
»Ende oock hier op der kooplieden ghelt;  
»Maer al dese hebben ons hier nu verlaten;  
»Dan tis loon naer werck, want al ons praten  
»Dus is wel weert, dat men ons belacht.  
(Kuiper E.T., Het Geuzenliedboek, uitg. dr. P. Leendertz Jr., Zutphen, 1924, I, 52).

(24) A. A. van Schelven, Willem van Oranje, Haarlem, 1933, blz. 135.

(25) Rachfahl, F., Margaretha von Parma, Statthal-terin der Nederlande II, 730.

(26) A. A. van Schelven, Het begin van het Gewapend Verzet, Bijdragen v. vaderlandse geschiedenis, zesde reeks, II, 126 noot 2, 128-129.

(27) A. Hocquet, Tournai et le Tournaisis au XVI<sup>e</sup> siècle du point de vue politique et sociale, in: Mémoires de l'Académie royale de Belgique, 2<sup>e</sup> série, d. 1, Brussel, 1906, blz. 97.

(28) Volgens de, te Antwerpen woonachtige Florentijnse koopman Guicciardini (Description de tous les Pays-Bas, etc. Antwerpen 1581 blz. 55) boden de Nederlanden in die tijd het beeld van een rijk en welvarend land.

«De mensen hier gaan goed gekleed, hun kledij heeft chic en is elegant van coupe, hun huizen zijn uiterst rein en zo fraai ingericht, dat men het niet beter kan verlangen...»

Dat zijn nochtans zeker indrukken, die hij heeft opgedaan in de middens van de Antwerpse koopmanschap, waarin hij plegde te verkeren, maar die in ieder geval in felle tegenstelling staan tot die van zijn venitaanse landgenoot Badouro (Guicciardini, op. cit., blz. 293) die naar Venetië schreef: «Het volk hier is arm en ellendig, maar de hogere standen zijn rijk door handel en kapitaal».

(29) P. C. Hooft, Nederlandse Historiën, vierde druk, Amsterdam, 1703, XX I, 81: aldaar wordt de economische toestand, ten tijde van de overhandiging van het Smeek-schrift der Edelen als volgt afgeschilderd:

«Ook was't geduldt te kranker onder de gemeente, mits »de geemeykheit, verwekt doordiert en afbrek van neringe »teffens. Want, behalve dat de twee laatste jaaren, vier »en vyfentstigh, het een met langduurige en der Neder- »landsche lucht ongewone strengheit van winter, het ander »door groote schaarsheit van kooren, meenigh huisgezin »op hun achterdeel gebraght had, zoo sloegh er noch toe

» de stilstand van de laakenhandel, een hoofdeneering des » lands ».

(30) Rachfahl F., op. cit., II, 519-20.

(31) Gachard M., Correspondance de Philippe II, Brussel, 1848-1859, t. I, 370.

(32) Gachard M., ibidem.

(33) Poulet & Plot, Correspondance du Cardinal de Granvelle, I, 27.

(34) de Reiffenberg, Correspondance de Marguerite d'Autriche, Duchesse de Parme avec Philippe II, Brussel 1842, blz. 72.

(35) Groen van Prinsterer, op. cit., blz. 207 en 213.

(36) De Gentse patriciër en schepen van de stad, Marcus van Vaerenwijck, die ooggetuige was van de uitpattingen van de Beeldenstorm in zijn stad, vertelt over de verborgen, maar eigenlijke bedoelingen van de Beeldenstormers:

« Ja, zij waren zo vlerisch up die beelden te breken, dat » zij de mare deden ghaen, zij wilden ooc die beelden com- » men bezoecken in der lieden huysen, daartoe aldermeest » ghedreven zijnde van den Mamonschen geest, om die » beelden die up 'tghelt geslegghen waren, in haar clauwen » te krijghen. De rijke, paysive lieden beeffden, maar alder- » meest ende boven al cloosteriers ». (Zie Marcus van Vaeren- » wyck, Van de beroerliche Tijden in die Nederlanden en » voornamelijk in Ghendt 1566-1568, uitg. door Ferd. Vander- » hagen, Gent 1872, deel I, 172).

Op een andere plaats, drukt hij zich, zo mogelijk nog duidelijker uit:

« Men zeijde, dat dees reformateurs, rijbauwen ende bre- » kers, gheconspieert hadden te rooven der gheghoedder » lieden husen ». (Op. cit. deel I, 142).

(37) Pontius Payen, Mémoires, uitgegeven door Alex Henne, Brussel, den Haag, 1861, deel I, 229.

(38) Cornelis en Philips van Campene, Dagboek, uitgegeven door Frans De Potter, Gent 1870, blz. 37.

(39) Poulet & Plot, Correspondance du Cardinal de Granvelle, d.I., 208, 210 en 238.

(40) Groen van Prinsterer, Archives, II, 28.

(41) P.C. Hooft, op. cit., I, 28.

(42) Pontus Payen, op. cit., II, 73.

(43) Guicciardini, op. cit., 136.

(44) P.C. Bor, Oorsprongk, Begin en Vervolgte der Nederlandsche Oorlogen, Beroerten en borgherlijke Oneenigden, Amsterdam 1679, deel I, in fine.

(45) P.C. Bor, ibidem.

(46) Bentivoglio, Geschichte der flandrischen Kriege aus dem Italienischen übersetzt, 1770, deel I, 167.

(47) Montesquieu, De l'Esprit des lois, uitg. Garnier, Parijs, deel I, blz. 56.

(48) Wij kunnen niet de mening delen van Prof. Pater Lefèvre, uiteengezet in een bijdrage gewijd aan « Le problème du Comte d'Egmont », verschenen in de Miscellanea Historica in honorem Alberti de Meyer, 1946, — deel II, blz. 914 —, waar hij zich als volgt uitdrukt:

« On a vu dans le jugement préparé par le Conseil des Troubles une parodie de la justice, un acte de tyrannie, inspiré par le fanatisme le plus farouche. En ce faisant on oublie que le fils de Charles-Quint a régné au XVII<sup>e</sup> siècle, à l'époque de la monarchie absolue, que le Souverain n'avait de compte à rendre à personne, sauf à Dieu, qu'il se considérait comme investi du droit suprême de faire justice et qu'il n'était ni loi, ni usage — les privilèges de la Toison d'Or, pas plus que les autres — qui fussent en mesure de limiter sa « potestas ». Que semblable conception répugne à nos idées démocratiques d'aujourd'hui, c'est là une considération accessoire. Elle montre que ce ne sont pas seulement les institutions politiques et l'activité économique qui évoluent au cours des siècles, mais que la pensée humaine subit des transformations du même ordre. Philippe II pouvait-il à bon droit considérer le comte d'Egmont comme félon, ayant manqué à son égard aux devoirs qui lui incombait, dans une mesure suffisante pour lui appliquer le châtiment suprême par la perte de la vie? Là, pensons-nous, git le noeud du problème, l'aspect essentiel sur lequel l'historien impartial doit chercher à faire la lumière ».

Er kan niet genoeg beklemtoond worden, dat de wensen van de koning in ieder geval niet met zijn bevoegdheden mogen verward worden. Het is voorzeker historisch juist dat de Spaanse koning zijn macht over zijn onderdanen, hem in zijn opvatting door de genade Gods verleend, voor onbegrensd hield. Maar de werkelijkheid bleef ver beneden de hooggestemde koninklijke verzuchtingen althans wat de Nederlandse gewesten betrof. In dit deel van zijn Rijk, was Philips' vorstelijke macht beperkt en ingedijkt door een reeks van privileges, die men als werkelijke pakten diende te beschouwen. Het waren bindende wederkerige contracten gesloten tussen de onderscheidene heerlijkheden van Vlaanderen, Brabant, Henegouwen, enz. ... en de koning zelf, welke laatste trouwens de aldus aan hem opgelegde positie zelf had aanvaard en erkend door in de verschillende provincies de inaugurale eed af te leggen, en aldus ook van zijn kant zich tot getrouwheid aan de landelijke keuren te verbinden.

(49) Grotius Hugo, Annales et Historiae de rebus Belgicis, Amsterdam 1657. — Annales et Histoires des Troubles du Pays-Bas, Amsterdam 1662, blz. 25.

(50) De aanhouding geschiedde in voorwaarden die in strijd waren met de bepalingen van het Eeuwig Edict van 1531, waardoor Keizer Karel plechtig had beslist dat de Ridders van het Gulden Vlies enkel zouden kunnen aangehouden worden, en van hun vrijheid beroofd, op advies van minstens zes ridders.

(511) Bij toepassing van de statuten van de Orde van

het Gulden Vlies, moesten de officieren en ridders van de Orde, na hun aanhouding, dadelijk onder de hoede van het College worden geplaatst. In plaats daarvan werd Egmont gevangen gezet in het kasteel te Gent, waarheen hij kort na zijn aanhouding werd overgebracht, en waar hij gedurende maanden op secret werd gezet.

Overigens was Egmont, in zijn hoedanigheid van heer van Gaesbeek, een ingezetene van Brabant, terwijl artikel 17 van de Blijde Intrede, waaraan de Spaanse koning getrouwheid had gezworen, het staatshoofd verbood om het even welke persoon, die in Brabant zou aangehouden worden, gemakkelijk buiten de grenzen van het land te voeren.

(52) Onmiddellijk na zijn aanhouding werden al de bezittingen van Egmont, zowel zijn roerende, als zijn onroerende goederen, onder sequester gesteld.

Het nemen van deze maatregel, vooraleer het tot een vonnis van veroordeling was gekomen, was een daad van absolute willekeur. Er mocht niet tot sequestratie of beslagname worden overgegaan, tenzij na veroordeling en nadat de verdachte in zijn verdediging was gehoord.

Die beginselen waren vastgelegd in het geschreven recht en stamden uit de gewoonten en de gebruiken. Nooit waren de rechtbanken en hoven, zo lagere als hogere, van de gedragslijn afgeweken, van welke misdrijven de verdachte dan ook beschuldigd was, inbegrepen het misdrijf van majesteitsschennis. (Zie Devillers L., Le journal de Nicolas de Landas, procureur-général du Comte d'Egmont, in « Bulletin de la Commission Royale d'histoire », 4<sup>e</sup> série, deel IX, jaargang 1881, blz. 419).

(53) Betreffende de onwettelijkheid van de oprichting van de Raad van Beroerten door Alva: « Poulet Edmond, Histoire du Droit pénal dans le Duché de Brabant », Brussel 1870, blz. 108 en vgl.

(54) Bedoeld worden: Meesters Jan de Rantere, advocaat bij de Grote Raad van Mechelen, Thierry Liefvelt, advocaat bij de Raad van Brabant, alsook diens procureur, Guillaume de Bouchgrave, en diens medewerker, François Van den Eede.

Nadien werden zij nog bijgestaan door de Leuvense Professoren Albertus Leoninus, Joannes Wamesius, Petrus Peckius, Meesters Henri Ameyden, André van Wezembeke en Jozef van Brée. (Zie Devillers L., Le journal de Nicolas de Landas, loc. cit., blz. 412).

(55) In de overgrote meerderheid van de Nederlandse steden en gemeenten, werd aan de verdachten het absolute en meest uitgebreide recht erkend, zich bij hun verschijning vóór de rechtbanken in strafzaken, te doen bijstaan door een rechtsgeleerde. (Zie aldus: de costuymen van Antwerpen, titel VI, die van Bergen-op-Zoom, titel VI, artikel 12, die van Zandhoven, artikel 39, die van Geel, titel XX, artikel 6, Deurne, artikel 19, Lier, artikel 56. Te Bergen-op-Zoom, Geel, Deurne en Lier, waren de criminele officier en de rechters ertoe gehouden aan de verdachte een verdediger te bezorgen, desnoods « aux frais du prince ». In Tienen moest de Burgemeester plaats nemen naast de advocaat om deze raad en bijstand te verlenen bij de verdediging van zijn cliënt — Costuymen van Tienen, Hfdst. I, artikel 13 — zie Edmond Poulet, op. cit.)

(56) Dadelijk na zijn aanstelling, wordt hem aangekondigd dat de rechtspleging in de Spaanse taal zal gevoerd worden, doch hij protesteert in naam van de rechten der verdediging, beklemtonende dat hij in zaken van zulk uitzonderlijk belang, als verdediger, het recht heeft en dient te behouden zich te bedienen van de taal die hij het vlottst spreekt en schrift. (Zie Devillers L., Le journal de Nicolas de Landas, loc. cit. blz. 406).

In de loop der rechtspleging wordt hij aangemaand keuze van woonplaats te doen in Brussel en deze stad niet meer te verlaten. Dadelijk volgt de repliek en de weigering om zich aan deze hatelijke maatregel te onderwerpen, met de klemtoon op het recht van de verdediging dat, bij naleving van het onwettelijk bevel, in het gedrang zou zijn gebracht (Devillers L., op. cit., blz. 429).

(57) De Raad van Beroerten was « ratione materiae » onbevoegd om Egmont te berechten, wegens diens hoedanigheid van ridder van het Gulden Vlies en rechtszonderhorige van Brabant.

Volgens het Eeuwig Edict van 1531, konden de ridders van het Gulden Vlies inderdaad enkel worden berecht door huns gelijken. Door bewust Edict had Karel V inderdaad zich het recht voorbehouden « aan hem zelf, en aan niemand anders » de delicten, fouten en tekortkomingen van de ridders souverain te oordelen, op advies van hun, in kapittel vergaderde ridders-confraters. Vruchteloos riep Alva in dit verband een resolutie in, welke was genomen te Brugge in 1468 en op grond waarvan een onderscheid behoorde gemaakt te worden tussen de misdaden van gemeen recht, die aan het persoonlijk oordeel van de soeverein moesten overgelaten worden en de inbreuken tegen de waardigheid van de Orde, die aan de jurisdictie van het kapittel waren onderworpen.

Door een slotbepaling van het Eeuwig Edict van 1531, had Keizer Karel inderdaad alle vorige tegenstrijdige beslissingen uitdrukkelijk afgeschaft. Daarbij komt dat Egmont, als Heer van Gaesbeek en lid van de Staten van Brabant, aan de jurisdictie van de Raad van Beroerten niet kon onderworpen zijn.

Volgens de Blijde Intrede was de Vorst ertoe gehouden « de baenrotsen en luyden van Brabant » niet anders te berechten dan « met vonnis en regt, naer de rechten van de steden en banken, daer het behoort en schuldig zal zijn te geschieden ».

(58) Devillers, Le journal de Nicolas de Landas, loc. cit. blz. 444.

## Bibliografie

Het is enkel de bedoeling hieronder een overzicht te geven van de monographiën, publicaties, studiën en tijdschriftenartikelen die rechtstreeks betrekking hebben op het besproken personage en de behandelde stof; het zou inderdaad niet mogelijk zijn een — weze het dan nog maar onvolledig — overzicht te geven van de geschiedkundige werken van meer algemene aard die op de besproken periode betrekking hebben, daar hun aantal in de honderden loopt.

## a) Monographieën :

- *Avermaete, Roger*, Lamoral d'Egmont, 1943.
- *Bavay, (Ch. V. de)*, Le procès du Comte d'Egmont, Brussel, 1854.
- *Juste, Théodore*, Les Pays-Bas au XV<sup>e</sup> siècle — Le comte d'Egmont et le comte d'Hornes, Brussel en Leipzig, 1862.
- *Van Damme, E.*, Histoire du procès et de la mort de Lamoral, comte d'Egmont, Gent, 1869.
- *Vande Velde, Joseph*, Was Graef van Egmont inderdaad een verrader? — Audenaarde, 1860.

## b) Studiën, publicaties en tijdschriftenartikelen :

- Biographie nationale, V<sup>e</sup> Egmont (Lamoral, comte d').
- Nieuw Nederlands Biographisch Woordenboek, V<sup>e</sup> Egmont, d. III, blz. 335.
- *Beynen, L.R.*, Lamoral, Grave van Egmond, Beijnen, Schets, 92.
- *Bots, P.M.*, Egmonds droevig lot, 1568 — Katholieke Gids, 1895, 305.
- Lamoral, Graaf van Egmond, in : De Historiestem, Orgaan der Nederlandse Oranjevereniging te Rotterdam, II, 1890, n<sup>o</sup> 16-25; XX, 1908, blz. 1.035, 1.038, 1.047, 1.053.
- Relation des exécutions faites à Bruxelles les 1, 2 et 5 juni 1568 et en particulier de celles des comtes d'Egmont et Hornes, in : Compte rendu des Séances de la Commission royale d'Histoire ou Recueil de ses Bulletins — 2<sup>e</sup> Sér., IX, 175.
- Destruction de la procédure minute du comte d'Egmont, Messenger des Sciences Historiques, XX, III.
- *Stenzler (de)*, Chronique des seigneurs et comtes d'Egmont, Bulletin de la Commission royale d'Histoire, 2<sup>e</sup> Sér., IX.
- *Devillers, L.*, Le journal de Nicolas de Landas, procureur-général du comte d'Egmont, Bulletin de la Commission Royale d'Histoire, 4<sup>e</sup> Sér., IX, 393.
- Brief van den Graaf van Egmond aan zijn gemalin Sabina van Beyeren, in zijn laatste ogenblikken, in : Vaderlandse Bibliotheek, VI, 2, 280.
- Détails sur les derniers moments du comte d'Egmont, par un docteur en théologie de Louvain — Annales de l'Université catholique de Louvain.
- Relation de l'exécution des comtes d'Egmont et

de Hornes, 5 juin 1568, in : Bulletin de la Commission royale d'Histoire, 2<sup>e</sup> Sér., IX, 171.

— L'Exécution des comtes d'Egmont et Hornes, Revue belge, II, 1835, 279.

— *Ising, A.*, Een bladzijde uit de geschiedenis van de opstand tegen Spanje — 5 juni 1569 — Geïllustreerde Almanak onder redactie van W. van de Poll, 1858, 74.

— *Hofdijk, W.J.*, Een rechtsmoord — 1568, in : Historieschilderingen uit Neerlands vrijheidskrijg — Oorspronkelijk verschenen onder de titel « Voor 300 jaar » — 413.

— Zeldzame afbeelding van de graven van Egmond en Hoorn, Historisch Genootschap, Kronijk, 51 Jg., 446.

— Lamoraal, Graaf van Egmond, in : Levensbeschrijving van meest Nederlandse Mannen en Vrouwen, V, 1.

— *Wigand*, Ehevertrag des Grafen von Egmond, in : Wetslarische Beiträge für Geschichte und Rechtsaltertümer, I, 250.

— *Piot, C.*, Le testament de Lamoral, comte d'Egmont, Bulletin de la Commission royale d'Histoire, 4<sup>e</sup> Sér., X, 301.

— *Kervyn de Volkaersbeke*, Lettres de Sabine de Bavière, comtesse d'Egmont et de sa fille Léonore, in : Messenger des Sciences Historiques, XVI, 345.

— Chants flamands sur la bataille de Gravelines et sur la mort du comte d'Egmont, in : Athénæum français, journal universel de la littérature, 1854, 610.

— *Viaene, A.* — De Graaf van Egmond te Ieper in de jaren 1566-1567, Westvlaamsch Archief (Bijblad van Biekorf), 1, 1939, n<sup>o</sup> 2.

— *Wildeman, M.G.*, Verguizing van Willem van Oranje en de graven van Egmond en Hoorne in België, Anno Domini 1911, in De Navorscher, 62, 1912, 227.

— *Van Schelven, A.A.*, Brieven van Lamoraal van Egmont, in : Bijdragen en Mededelingen van het Historisch Genootschap (gevestigd te Utrecht), d. 66, 1948.

— *Lefèvre, Pl. (O. Praem.)*, Le problème du comte d'Egmont, in : Miscellanea Historica in honorem Alberti De Meyer, 1946, deel II, blz. 914 en vlgd. Université de Louvain — Recueil de travaux d'histoire et de philologie, III, 22-23.

— *Valvekens, P.E.*, 100 Grote Vlamingen — Lamoraal, graaf van Egmont.

— *Van Duyse, P.*, Document sur le Comte d'Egmont, in : Messenger des Sciences Historiques, XIX, 509.

— Le comte d'Egmont, Revue de Bruxelles, 1839, juillet 103.

— *Ten Cate, S.H.*, Lamoraal, graaf van Egmont, prins van Gaveren, in Vesta, Album voor fraaije letteren en schoone kunsten, 1868, 209, 239, 289.

— *Bots, P.M.*, Goethe en Schiller over Egmond, in De Katholiek, CII, 401.

— *De Saint Genois, J.*, Lettres inédites du comte d'Egmont, Messenger des Sciences Historiques, 1843, 175, 313.

## Antwoord van Mr E. OOMS, Stafhouder der Balie van Antwerpen

Voor de Stafhouder van de Orde is het een aange-name, hem door de traditie opgedragen taak, de openingsredenaar te bedanken.

Bijzonder aangenaam, valt hem de uitvoering van die opdracht, wanneer de openingsredenaar zijn persoonlijke medewerker is.

De langdurende toejuichingen, Mr. Debergh, die bij het einde van uw voordracht losbraken, zijn een uit-

drukking en een bewijs van de dankbare gevoelens van uw talrijk gehoor.

Gedurende meer dan één uur, hebt ge uw toehoorders gehouden onder de bekoring van uw woord, geboid door uw heldere uiteenzetting, medegesleept in uw overtuigend betoog. Voor een deel ongetwijfeld is zulks te danken aan het onderwerp dat door U werd uitgekozen en behandeld.

Geschiedkundige onderwerpen zijn inderdaad beter dan welke andere ook, geschikt om de aandacht van het publiek van onze Conferentie, zo talrijk als verscheiden, gaande te houden. U hebt dat gevoeld en zulks is niet uw minste verdienste.

In het verleden hebt U gegrepen naar een tijdvak dat, hoewel minder gekend, toch van uitzonderlijke betekenis is geweest voor onze lage landen aan de zee. De Verenigde 17 Provinciën waren te wege een grote natie te worden. Sinds 200 jaar ongeveer, waren zij onder de eerste Burgondische Vorst, Philips de Stoute, en, na hem, onder zijn opvolgers, tot een sterke eenheid uitgegroeid. Ongelukkig door de godsdiensttwisten en de vervreemding van de regerende vorsten, geraakten onze Provinciën uit elkander, om ten slotte gescheiden verder hun ongelijke weg in de geschiedenis op te gaan.

Zij zouden zo ver uit elkander groeien, dat een poging van de grote Mogendheden, in het begin van de vorige eeuw, om ze opnieuw samen te voegen, zou ondergaan in de omwenteling van 1830. Meer dan een eeuw zullen we moeten wachten vooraleer er andermaal een poging zou worden gewaagd om, ditmaal op economisch gebied, een band te slaan tussen de lage landen aan de Noordzee, die eenmaal een sterke eenheid vormden en die beter nooit van elkander waren gescheiden geworden.

Het is in die woelige periode, Mr. Debergh, dat ge uw held hebt gekozen en dat wij hem, aan uw hand en bij uw rustig betoog, hebben kunnen volgen in de gang van zijn gedachten en in zijn optreden naar buiten, tot en met zijn onthoofding op de Grote Markt te Brussel.

Wanneer ge U hebt gebogen over ons verleden en over uw held, dan hebt ge niet vergeten dat ge advocaat waart en ge hebt voor Egmont gepleit. Bezwaarlijk kon U uit het oog verliezen, zulks te doen, want U zijt advocaat tot in het diepste van uw gemoed en met gans uw wezen.

U hebt gepleit met een overtuiging, met een zekerheid en met een onbetwistbare bevoegdheid, maar niet met een overtuiging die op drijfzand is gesteund of lichtvaardig werd gevormd. Zij die U aanhoren, voelen, en zij die U kennen, weten dat die overtuiging niet het gevolg is van een vooringenomenheid, doch zich aan U heeft opgedrongen na een volledig en grondig, en vooral na een eerlijk onderzoek. Er is niets dat U maar half doet, noch in de uitoefening van uw beroepsplichten, noch daarbuiten.

Een grondiger onderzoek dan door U, zal er wel niet geschieden. Niets laat U onaangeroerd, alles in verband met uw held hebt U opgespoord en geduldig onderzocht. U zijt er zelfs in geslaagd de hand te leggen op de nota's van de eerste advocaat van de Graaf van Egmont, van hem die er niet in geslaagd is, diens hoofd te redden, terwijl het U toch wel gelukt is zijn faam in eer te herstellen.

Elke cliënt, wiens belangen aan uw hoede, ter verdediging worden toevertrouwd, geniet hetzelfde voorrecht.

Zoals U bij het onderzoek van rechtsproblemen, zorgvuldig alle rechtspraak betreffende dezelfde opspoort en onderzoekt, en alle auteurs naslaat, zo hebt U ook gedaan inzake Egmont. Noch tijd, noch moeite hebt ge U gespaard. U bezit de stof, waarover U ons gedurende ruim een uur hebt gesproken. U geeft vertrouwen aan uw rechters, eerbiedige angst aan uw tegenpleiters, terwille van de eerlijkheid van uw onderzoek en de grondigheid van hetzelfde.

Dat geeft aan uw woord zo'n overtuigingskracht en maakt het tot een waar genot naar U te luisteren.

Aan de grond van uw betoog hebt U deze zorg besteed, doch deze zorg sluit de bekommernis om de vorm niet uit. Bij deze voordracht hebt U betracht, zoals altoos, op een volmaakte wijze uit te drukken wat U met zoveel zorg en toewijding, met zoveel rechtshapenheid hebt onderzocht.

De Vlaamse Conferentie, wanneer ze U met eenparigheid van stemmen, de vererende taak opdroeg dit jaar de openingsconferentie uit te spreken, heeft al haar vertrouwen in U gesteld en wij wisten te voren dat U dit vertrouwen niet zou beschamen.

De Vlaamse Conferentie heeft nochtans een grote faam hoog te houden. Immer in stijgende lijn, is het gezag van de Conferentie met de jaren de hoogte ingegaan. Zij bevindt zich op een hoog plan. Het is haar plicht op die hoogte te blijven.

In de eerste plaats is het de taak van de openingsredenaar zijn voorgangers te overtreffen, minstens ze te evenaren. U, Mr. Debergh, hebt dat op een schitterende wijze gedaan!

Het is om een drievooudige reden dat ik mij daarover verheug en dat ik U daarmee geluk wens.

In de allereerste plaats als uw gewezen patroon, die heden, meer dan ooit kan vaststellen — en door iedereen zal erkend zien — dat zijn pogingen om uit een jonge doctor in de rechten een volwaardig advocaat te vormen, volledig geslaagd zijn. Uw patroon is trots over U!

Uw patroon is ook Oud-Voorzitter van deze Conferentie. Zeven jaar geleden stond hij nog op de plaats van de Voorzitter en was het zijn taak de openingsredenaar in te leiden en de Stafhouder te begroeten. Als Oud-Voorzitter verheug ik mij over het welslagen van deze vergadering, hetwelk hoofdzakelijk aan de openingsredenaar te danken is. Dat zijn oud-stagiaire en zijn medewerker dit welslagen verzekerde, is én voor de patroon, én voor de Oud-Voorzitter een dubbele bron van grote voldoening.

Door het vertrouwen van zijn confraters, geniet uw patroon en de Oud-Voorzitter van de Vlaamse Conferentie de uitzonderlijke, hoewel onverdiende eer, de hoge waardigheid van het Stafhouderschap in deze Balie uit te oefenen. Het is mij een bijzonder genoegen, Mr. Debergh, als Stafhouder van de ganse Orde, U te mogen gelukwensen met het zo welverdiende succes van uw voordracht.

Persoonlijk hebt U bijgedragen tot de grotere eer en tot de luister van de Balie, want de openingsconferentie is niet alleen de zaak van de Vlaamse Conferentie; zij is die van de ganse Balie. Haar Voorzitter geniet, door het vertrouwen dat zijn confraters in hem stelden, het voorrecht zijn Conferentie, en daardoor — hoewel onofficieel, toch in werkelijkheid — de Balie mede te vertegenwoordigen, niet alleen buiten deze Stad, maar ook over de grenzen van het Land. Naar hem worden onze confraters beoordeeld.

Deze onbetwistbare grote eer brengt zware verplichtingen met zich mede, verplichtingen die niet altijd door de confraters onmiddellijk, worden gewaardeerd.

Mijnheer de Voorzitter,

de Orde, en inzonderheid de Stafhouder, rekent op U om de goede naam, welke onze Balie in het binnen- en in het buitenland geniet, hoog op te houden. Uw voornaamheid, uw innemende voorkomendheid, uw natuurlijke en ingeboren verfijning zijn daarvoor een onderpand. U zult tonen dat een Vlaamse Balie, zoals de Antwerpse Balie er een is, alsook haar leden in niets de minderen van de anderen zijn.

Onze Conferentie, en daardoor onze Balie, zal als een voorbeeld gelden voor al de Balies uit Vlaanderen!

Mijnheer de Voorzitter, dat is uw taak en die van uw Bestuur en, bij het vervullen ervan, moogt U rekenen op mijn onvoorwaardelijke steun, welke U zonder beperking is toegezegd, want door dat toe te zeggen, weet ik, dat ik het vertrouwen van de Confraters, die mij de belangen van de Orde toevertrouwen, niet zal beschamen.

Op een uitmuntende wijze zullen we alsdan de hogere belangen van de Balie hebben gediend, hogere belangen, die in de allereerste plaats liggen in haar waardigheid, in haar voornaamheid, in de waardige voornaamheid van haar leden.

\* \* \*

Getrouw aan een reeds lange overlevering, wens ik thans samen met U, een ogenblik stil te staan en te verwijlen bij hen, die ons sinds de vorige openingszitting verlieten, om hun een laatste, piëteitsvolle hulde de brengen.

\* \* \*

De eerste die ons verliet was Mr. Gustaaf Stoelen.

Hij werd op de lijst van de stagiaires opgenomen de 6<sup>e</sup> oktober 1952, en op de Tabel van de Orde de 26<sup>e</sup> november 1956.

Enkel een paar jaar verkeerde hij in ons midden, want sinds zijn opneming op de lijst van de stagiaires, volbracht hij zijn militaire dienst en deed een stage van drie jaar op het Parket alhier.

Die enkele jaren nochtans volstonden voor hem om eenieders genegenheid te winnen. Hij was eerder klein van gestalte en tenger, donker blond van haar, met een scherp, maar fijn gelaat. Fiks en kaarsrecht was zijn gang! In zijn geheel een verzorgd en waardig voorkomen, een aangename verschijning. Door zijn zachte geaardheid en zijn ietwat weemoedig karakter, had hij eenieder, die met hem in aanraking kwam, voor zich gewonnen.

Onder de leiding van een patroon, die om de gewetensvolle uitoefening van het beroep en een reeds lange eervolle loopbaan, alsook een zeer waardige levenswijze, een onbetwistbaar gezag en bevoegdheid geniet, deed Mr. Gustaaf Stoelen zijn stage, om, na het beëindigen ervan, diens medewerker te worden. Alzo was hij gevormd en werd hij nog iedere dag verder gevormd om, zonder twijfel, een uitmuntend advocaat te worden.

Spoedig onderscheidde hij zich onder de jongeren, door zijn ernst, zijn werkzaamheid, zijn vlijt, zijn meer dan gewone begaaftheden en niet het minst door zijn innemende voorkomendheid.

In 1953, op 26 juni, dong hij mede in de « Herman De Jongh »-prijskamp en, ofschoon hij niet de eerste prijs wegkaapte, werd zijn tussenkomst niettemin in een voor hem gunstige zin opgemerkt.

Hij sprak te dier gelegenheid over straffen en veiligheidsmaatregelen in het Zwitsers recht. Zijn optreden kenmerkte zich door de zorg, welke hij zo aan de vorm, als aan de inhoud van zijn voordracht besteedde. Het werd een klaar en helder betoog. Ze verraadde een bijzondere voorliefde voor het Strafrecht, welke ten andere zijn stage bij het Parket reeds had doen vermoeden; zij openbaare ook een open belangstelling en een gezonde nieuwsgierigheid voor hetgeen buiten de Rijksgrenzen voorvalt.

Later zou hij nog blijk geven van een meer dan gewone belangstelling voor het fiscaal recht en zijn optreden, — weze het dan in een niet strikt professioneel midden — was andermaal niet onopgemerkt voorbijgegaan.

Zeker, de opgang naar de volle ontplooiing van zijn talenten en zijn levenskrachten, ontwikkelde zich langs een lange weg en vorderde wel gestadig, maar langzaam. Geduld is dan ook de allereerste noodzakelijke deugd die ieder jong advocaat in grote mate moet bezitten.

Hoe jammer dat onze confrater niet in zich zelf het vertrouwen had, dat allen, die hem benaderden en die hem kenden, in hem stelden.

Aan zijn ouders heeft de Balie haar rouwbeklag betuigd; zij herhaalt het vandaag.

\* \* \*

Korte tijd daarop hadden wij het overlijden te betreuren van Mr. E. J. Aerts, die onverwacht en plots op 5 december 1957 overleed.

De jongeren hebben hem niet gekend, zoals hij was.

Inderdaad, de laatste jaren, was hij nog enkel de schaduw van wat hij eenmaal is geweest. Vroeg verouders en vergrijsd, lichtjes gebogen, met een flauwe glimlach op de lippen, met trage stap schreed hij door het Gerechtsgebouw naar de gehoorzaal, waar zijn plicht hem riep... gelaten. De veerkracht was in hem opmerkelijk gebroken, maar in zijn ogen, achter een opeenstapeling van brilglazen, bleef er een laatste vonk schitteren.

Tot de uitputting van zijn laatste krachten, zou hij zijn taak vervullen en de zware plichten ervan nakomen.

Een zestal jaren geleden overkwam hem een zware hartziekte en wij vreesden toen voor zijn leven. Nadat hij het gevaar te boven was gekomen, hernam hij geleidelijk aan zijn werkzaamheden; hij bleef onder ons, ofschoon hij toch minder naar dit Gerechtsgebouw kwam. Hij zou de zware slag nooit meer volledig te boven komen. De laatste maanden ging hij van lieverleiden achteruit.

In 1923 kwam hij in onze Balie toe. De 20<sup>e</sup> januari van dat jaar werd hij op de lijst van de stagiaires opgenomen, nadat hij op 10 oktober 1922 aan de Rijksuniversiteit te Gent zijn diploma had behaald. Zijn stage deed hij onder de leiding van Mr. Antoine Franck, aan wie zovelen van de onzen hun beroepsvorming en opleiding te danken hebben.

Na het volbrengen van zijn stage, werd hij op 20 december 1925 op de Tabel van de Orde opgenomen, waar hij de 54<sup>e</sup> plaats zou bekleden in het jaar van zijn overlijden.

Veel grote zaken heeft hij wellicht niet gepleit, zodat hij niet boven de anderen uitschitterde, maar met veel toewijding en gewetensvol legde hij zich op zijn zaken toe. Zij die hem hun belangen toevertrouwden, mochten gerust zijn; zij waren in veilige handen.

Zijn welsprekendheid was die van de kalme bezadigdheid, die overtuigend inwerkte. Het duurde dan ook niet lang of hij won het vertrouwen en de vriendschap van zijn talrijke confraters, die hem in 1939 voor de eerste maal tot lid van de Raad der Orde verkozen, wanneer hij nog geen vijftien jaar tevoren op de Tabel was opgenomen. Gedurende gans de angstige oorlogsjaren zou hij lid van de Raad blijven.

Na de bevrijding trad hij uit de Raad en verleende gedurende enkele tijd zijn medewerking aan de Krijgsraad te Antwerpen, alhier, zoals elders, overlast met werk.

In dit ambt onderscheidde hij zich door zijn bezadigdheid, zijn kalme beoordeling, van toestanden en personen. Hij bewaarde zijn evenwicht.

Hoewel zijn vaderlandslievende gevoelens van het

zuiverste karaat waren en zijn gedrag tijdens de bange bezettingsjaren waardig en voorbeeldig was geweest, en er geen de minste smet op kleefde, had hij toch een open begrip voor diegenen die onder de bezetter een verantwoordelijke taak vervulden, aan wier hoede onze belangen, zowel morele, als stoffelijke, waren toevertrouwd gebleven, wanneer het westers militair apparaat, als een kaartenhuisje jammerlijk ineen was gestort en de burgerlijke bevolking haar vrijheid verloor om vier jaar lang onder de bezetting van een onverbiddelijke vijand te komen.

Te midden van een openbare opinie, tegenover een, zoals nimmer te voren en onverantwoordelijk ontkende hetzecampagne en aangewakkerde haat en wraakgevoelens, wist hij het hoofd koel te houden. Hij heeft toen laten blijken van welke waarde hij was.

Lang is hij niet in het 'Auditoraat gebleven en, na korte tijd, is hij in ons midden weergekeerd, om zijn natuurlijke taak van verdediger van de enkeling tegen de maatschappij, van de kleinere tegenover de groteren, van de zwakkere tegenover de sterkeren weder op zich te nemen, om voor de zegepraal van recht en rechtvaardigheid, samen met ons, de strijd verder voort te zetten.

In 1949 werd hij andermaal door zijn confraters tot lid van de Raad der Orde verkozen, maar, na een jaar, werd hij door het lot als uittredend en niet-herkiesbaar lid aangewezen.

Zeven jaar later, op 5 december 1957, zou zijn loopbaan worden afgesloten.

Aan zijn broeder, dhr Homer Aerts, Vrederechter, die zo lange jaren onze confrater was, betuigt de Balie haar innig rouwbeklag.

\* \* \*

Op 2 januari 1958 overleed Mr. Constant Cassiers te Wilrijk, waar hij geboren was en ook steeds woonachtig was geweest.

Sinds talrijke jaren had Mr. Constant Cassiers, na een zware beroerte, waarvan hij zeer traag en geleidelijk aan bekomen was, zich uit ons midden teruggetrokken om in stille eenvoud, in zijn rustige woonplaats aan de Biest te Wilrijk, zijn laatste levensdagen te slijten. Hij had praktisch elke beroepsactiviteit stopgezet; alleen verscheen hij van tijd tot tijd nog in het Vrederecht van het Kanton Berchem, waar hij lange jaren het ambt van plaatsvervangend Vrederechter waarnam.

Zijn plots en onverwacht overlijden op 2 januari 1958 verraste niet alleen zijn confraters, maar meer nog zijn naaste familieleden en verwanten.

Hij leefde, werkte en stierf te Wilrijk, de grote rustige gemeente, vlak aan de rand van de stad en naast de autobaan Antwerpen-Brussel gelegen, waar het drukke verkeer niet in doordrong en de kalmte en vrede van zijn bewoners niet werd gestoord door de veroveringen van de moderne beschaving. Op nauwelijks 5 à 6 km van het hart van de grootstad, zou men er zich op 50 of 100 km vandaan achten.

Nimmer heeft hij meer verlangd.

Wilrijk, waar hij op 1 september 1891 werd geboren, verliet hij alleen om in augustus 1914 zijn land te dienen. Hij onderbreekt zijn studies om het leger te vervolgen. Het duurde evenwel niet lang of hij werd door de vijand gevangen genomen en bracht de rest van de lange bange oorlogsjaren in krijgsgevangenschap door.

Na de oorlog keert hij weer en herneemt zijn studies

te Leuven, waar hij op 11 juli 1921 tot doctor in de rechten promoveerde.

De 21<sup>e</sup> oktober 1921 wordt hij als oudstrijder, overeenkomstig de alsdan vigerende wetgeving, rechtstreeks op de Tabel van de Orde opgenomen. Zijn beroepsopleiding zal hij nochtans ontvangen bij Mr. Henri Van Oekel, die een paar jaar geleden overleed en onder wiens verstandige en vriendelijke leiding, velen onder ons hun opleiding hebben genoten.

Mr. Cassiers pleitte niet veel. Van de rusteloze bedrijvigheid van het huidige beroepsleven, heeft hij niet veel gekend. Doorgaans trad hij op vóór het Vrederecht van zijn kanton, om er met rustige bezadigdheid de kleine belangen van de eenvoudige lieden uit die gemeente, met een onuitputtelijke toewijding en grote zorg te behartigen en te verdedigen. Die cliënteles was hem dankbaar en trouw.

Weldra zou hij tot plaatsvervangend Vrederechter van het Kanton Berchem worden benoemd. Hier zou hij grote diensten aan het Gerecht bewijzen en voelde hij zich op zijn gemak; dit werk was meer aangepast aan, en strookte meer met zijn natuur, die veel minder combatief was.

Meer en meer werd er op hem beroep gedaan, want de bevolking van het kanton, waartoe én Berchem, én Mortsel, én Wilrijk zelf behoren, breidde zich immer verder uit, terwijl er steeds maar één magistraat was om de plichten en de taak van het ambt waar te nemen.

Geen enkele maal werd er tevergeefs op onze confrater beroep gedaan en lang vóór de bijgevoegde Politierichter in het Kantongerecht verscheen, deed hij er met een grote nauwgezetheid en regelmatigheid de politieterechtzittingen.

Buiten zijn gerechtelijke bedrijvigheid, bekommerde hij zich om de culturele belangen van zijn medemensen en zorgde voor hun ontspanning. Hij was Vlaams van overtuiging en Vlaams van hart. Hij was begaan met de nood van zijn volk. Op de plaats waar hij stond en in het midden van de mensen waaronder hij leefde, weigerde hij zijn medewerking aan geen enkel cultureel werk. Op ontspanningsgebied zou hij samen met anderen, een footballclub oprichten, om er de Voorzitter, en weldra de afgevaardigde-beheerder van te worden.

Hij werd geliefd door zijn mensen.

Geen wonder dan ook dat de ruime St-Bavokerk de 6<sup>e</sup> januari 1958 volstroomde met vrienden en kennissen, om er de plechtige lijkdienst bij te wonen en dat velen onder hen onze geliefde confrater naar zijn laatste rustplaats op het kerkhof te Wilrijk piëteitsvol vergezelden.

Hij was een eenvoudig en rechtschapen man en zijn herinnering zal trouw en met dankbaarheid worden bewaard, door allen die het voordeel hadden met hem in contact te komen.

De Balie betuigt andermaal haar rouwbeklag aan Mevrouw Constant Cassiers en verzekert haar dat het aandenken van haar betreurde man, met eerbied zal bewaard worden.

\* \* \*

Nauwelijks 51 jaar oud geworden, overleed op 28 februari 1958 onze confrater Mr. Joseph Van Cuyck.

In november 1929 was hij opgenomen op de lijst der stagiaires om zijn loopbaan aan te vangen, onder de leiding van Mr. Robert Van Reeth, die een der grote Antwerpse advocaten was en wiens leven een ongewone luister aan onze Balie heeft bijgebracht.

Op beroepsgebied was dat voor onze betreurde confrater een uitzonderlijk voorrecht.

De meesten van ons hebben aan hun patroon niet enkel hun beroepsvorming, maar tevens hun opgang zelf in het beroep te danken.

Mr. Van Cuyck was voorbereid voor het leven en voor ons beroep door een verzorgde en verfijnde opvoeding, als enig kind in de schoot van een der meest vermogende families te Antwerpen en door schitterende studies. Zijn Humaniora deed hij in deze stad aan het terecht befaamde O. L. Vrouwcollege, dat hij verliet om zijn hogere studies te doen aan de Katholieke Universiteit te Leuven, alwaar hij de 5<sup>e</sup> oktober 1929, met grote onderscheiding, promoveerde tot Doctor in de Rechten.

Mr. Van Cuyck was uitzonderlijk begaafd. Hij was gezegend met hoedanigheden en talenten, als weinigen. Vriendelijk en minzaam in zijn omgang, vrolijk en uitgelaten, rijzig en slank van gestalte, onberispelijk op beroepsgebied. Het was een gouden hart.

Zijn familie, zijn leraars, zijn talrijke vrienden koesterden stoute verwachtingen, wanneer ze aan hem dachten. Ongetwijfeld was hij voorbestemd om een der grootsten onder ons te worden.

Dat hij het niet werd, was de tragiek van zijn leven, die ons diep en pijnlijk aangreep, wanneer we, in de vroege morgen van 4 maart 1958, met slechts vier of vijf confraters, zijn familie, een paar vrienden en kennissen, in de kapel van het St-Elisabethgasthuis, de rouwdienst voor hem, in alle eenvoud en intimiteit opgedragen, bijwoonden.

Enkele jaren had hij zich met zorg en toewijding gegeven aan een steeds groeiende cliënteel, aan de behartiging van algemene belangen, aan het onderwijs aan de St-Ignatius Handelshogeschool.

Tot tweemaal toe deed de Vlaamse Conferentie bij de Balie op hem beroep om het voorzitterschap waar te nemen. Een eerste maal, tijdens de oorlog en de bezetting van het land, wanneer er moed toe nodig was om het te aanvaarden; de vijandelijke bezetter zou evenwel de werkzaamheden van de Conferentie schorsen, omdat hij in het nieuwe bestuur geen vertrouwen stelde.

In 1950 nam hij het een tweede maal waar.

Intussen ging van lieverlede zijn gezondheidstoestand achteruit en begon de snelle en volledige aftakeling van onze confrater. Wij waren er de machteloze en ongelukkige getuigen van, want spijt alles, hielden we van

Ook hebben wij aan Mevrouw Joseph Van Cuyck hem.

en haar kinderen ons rouwbeklag betuigd en herhalen we het hier met gans ons hart.

\* \* \*

In het begin van het gerechtelijk verlov, op 19 juli 1958, overleed onze confrater Mr. Gaston Van Roy.

Hij had de leeftijd van 71 jaar bereikt.

Op 32-jarige ouderdom eerst, nl. op 16 oktober 1919, promoveerde hij tot doctor in de Rechten aan de Vrije Universiteit te Brussel.

Op 25 november daaropvolgende begon hij zijn stage onder de leiding van Mr. Serigiers, en werd de 5<sup>e</sup> december 1922 op de Tabel van de Orde opgenomen; hij zou er de 43<sup>e</sup> plaats innemen tijdens het jaar van zijn overlijden.

Zelden verscheen hij in het Gerechtsgebouw, maar was alsdan vriendelijk voor eenieder. Langzaam was zijn gang en traag zijn woord. Hoewel hij kwam en ging, zonder tot zijn confraters meer het woord te

richten dan volstrekt noodzakelijk bleek te zijn, toch verraaide zijn minzame groet en glimlach een warme genegenheid voor hen.

Ongetwijfeld verkoos hij een eenvoudig en stil en rustig leven, boven de koortsachtige bedrijvigheid van de huidige beroepsuitoefening.

Zo komt het dat we van hem weinig of niets weten. Was hij gehuwd en had hij kinderen? We weten het niet.

Hij is uit ons midden gegaan, zoals hij onder ons leefde: als een eenzame man!

Een kort bericht in een krant, bracht ons zijn overlijden ter kennis.

De ouderen onder ons, die hem hebben gekend, zullen zijn nagedachtenis met ere bewaren.

\* \* \*

Enkele dagen vóór de aanvang van dit gerechtelijk jaar, onderging onze Balie een groot verlies door het overlijden van Mr. Paul De Schryver. Plots en onverwacht heeft hij ons op 16 augustus 1958 verlaten.

Thans meer dan ooit voordien het geval was, voelen we hoeveel we van hem hielden, hoe hij met onze Balie als het ware was vergroeid en welk aandeel hij in de rechtsbedeling in deze stad heeft gehad.

We zullen hem niet meer aantreffen in onze vergaderingen, steeds op zijn zelfde plaats gezeten! Niet meer ontmoeten in onze wandelgalerij, waardoor hij, dagelijks, met kleine en vlugge stapjes, zich naar de ene of andere Kamer van de Rechtbank spoedde, terwijl hij links en rechts inderhaast, hier en daar aan een confrater nog een mededeling deed of aan een vroeger gedane mededeling herinnerde! Wij zullen zijn pleidooien met korte en bondige beschouwingen en uiteenzettingen, in een klare en duidelijke taal, in onze hoorzalen niet meer aanhoren! Wij zullen tijdens de zittingen van onze Tuchtraad, en daarbuiten, op zijn rijke kennis van het verleden en op zijn onuitputtelijke toewijding geen beroep meer kunnen doen!

Mr. Paul De Schryver, onze trouwe confrater, is niet meer. Hij heeft ons voor altijd verlaten!

Zoals velen onder ons, was Mr. Paul De Schrijver niet in Antwerpen geboren; hij kwam hier in 1921 toe van uit Brugge.

Sinds eeuwen gaat de weg van Brugge, aan het verzande Swin, met zijn poëtisch dromende Minnewater... Brugge dat eertijds het centrum was van handel en nijverheid in onze lage landen aan de zee en de bakermat van de Vlaamse primitieven, van waaruit de roem van Vlaanderen, met de namen van Van Eyck, Memling en Geeraert David, over de Westerse cultuurlanden werd uitgedragen... sinds eeuwen gaat de weg van Brugge naar de Stad met het bruisende leven, aan de boorden van de immer in brede golven, zeewaarts stromende vloed... Zo was het in de XVI<sup>e</sup> en in de XVII<sup>e</sup> eeuw! Zo is het ook nog op onze dagen. Antwerpen blijft een aantrekkingskracht uitoefenen, zo op de meest dichterbij aangelegde naturen, als op de meer zakelijke en nuchtere kinderen van het oude Brugge!

Enkele jaren maakte Mr. Paul De Schryver deel uit van de Balie te Brugge. In 1913 kwam er zijn naam de eerste maal op de lijst van de stagiaires voor, maar spoedig, nl. op 26 juli 1914, werd de jonge stagiaire onder de wapens geroepen om zijn land, in gevaar, te verdedigen.

Weldra evenwel deden zijn begaafdheden en zijn grote werkkraft hem bij de legeroverheden opmerken en deze vaardigden hem af om zijn land in de

overzeese gebieden te dienen en zijn talrijke gaven en mogelijkheden aldaar, in het hoger belang aan te wenden. Als diensthoofd van het Rechtswezen in de Provincie van de Evenaar, verbleef hij, tijdens de oorlogsjaren, in onze overzeese gebieden en bewees er grote diensten, zo aan deze gebieden en hun bevolking zelf, als aan het moederland.

Van uit die tijd dateert zijn grote belangstelling en sympathie voor Congo, waarvan hij later herhaaldelijk zal laten blijken, o.m. enkele jaren geleden nog, wanneer hij in de Vlaamse Conferentie optrad om over de toekomstmogelijkheden van de jonge advocaten in onze overzeese gebieden te spreken.

Na de oorlog verliet hij evenwel Brugge en kwam zich hier in Antwerpen vestigen, waar hij als medewerker werd opgenomen in het kantoor van Mr. Louis Franck.

In de schaduw van deze grote advocaat en politicus, zal hij ervaring en gezag in zeevaartrecht verkrijgen en zal hij, bij het overlijden van zijn patroon, een belangrijke plaats onder de maritieme advocaten weten te veroveren, niet het minst dank zij zijn onbeperkte arbeidsmogelijkheden en dank zij zijn rusteloze werkzaamheid.

Voor zijn befaamde patroon zou hij een dankbare verering blijven koesteren en bijna dertig jaar na diens overlijden, zou hij een van de jongeren ertoe brengen om aan diens figuur een plechtige openingsrede te wijden.

Het duurde niet lang of Mr. Paul De Schryver werd door zijn confraters verkozen om deel uit te maken van de Raad der Orde. Nog geen tien jaar geleden was hij in Antwerpen toegekomen, of hij werd, in juli 1930, reeds tot lid van de Tuchtraad verkozen. Vijf jaar lang zou hij het ononderbroken blijven.

Onmiddellijk na zijn intrede in de Raad, werd hij met het voorzitterschap van het Bureel der Kosteloze Raadpleging gelast, taak die hij met de grootste nauwgezetheid waarnam.

Overeenkomstig een traditie die eertijds stipt door eenieder werd nageleefd, trad hij, na vijf jaar ononderbroken lidmaatschap van de Tuchtraad, uit dezelfde uit.

In 1947 werd hij andermaal tot lid van de Raad der Orde verkozen en deze stelde hem onmiddellijk aan tot secretaris van de Orde. Gedurende negen jaar zou hij dit secretariaat, met een nimmer falende ijver blijven waarnemen en er de, steeds talrijker wordende verplichtingen, van nakomen.

Thans blijken er aan zijn arbeidsmogelijkheden en aan zijn werkkraft geen grenzen meer te zijn; geregeld pleit hij vóór de Rechtbanken, vooral in zeevaartzaken, zetelt als plaatsvervangende magistraat in de Rechtbank van eerste aanleg. Nooit werd er te vergeefs op hem beroep gedaan! Hij bereidt de zittingen van de Tuchtraad voor, brengt verslag uit. Zijn organisatievermogen was merkwaardig. Niets liet hij aan het toeval over; aan alle bijzonderheden dacht hij. Voor alles zorgde hij en... bijtijds.

Het was uitsluitend en alleen in het werk en in de plichtsvervulling, dat hij zijn voldoening en zijn geluk heeft gezocht, en wellicht ook heeft gevonden.

Grote diensten heeft hij de Balie, alsmede zijn confraters zelf bewezen en deze gelegenheid wil ik, als Stafhouder van de Orde, niet onbenut laten voorbijgaan, om daaraan een zeer dankbare hulde te brengen.

De Balie heeft zijn onbetwistbare grote verdiensten erkend, ofschoon niet altijd op de wijze waarop sommigen het wellicht hadden gewenst. Maar dan nog diende hij getrouw en in volle overgave de belangen

van zijn Balie, waaraan hij met geheel zijn wezen was gehecht en tot op het laatste ogenblik gehecht bleef. Ook, hier alleen had hij vrienden. Want deze harde werker, die men overal en altijd ontmoette, was eerder een eenzame man, vooral sinds hij, twintig jaar geleden, zijn echtgenote verloor, die ongelukkig ver van hem, in Engeland, met haar man en kinderen leefde. Buiten dat bestond er niets voor hem, was er niets zijn aandacht, zijn belangstelling, zijn genegenheid waard.

De Balie, waarvan hij ruim vijf en veertig jaar deel uitmaakte, en welke hij gedurende meer dan vijftien jaar trouw en met grote toewijding heeft gediend, zal zijn nagedachtenis met eerbied, en dankbaar bewaren.

\* \* \*

Zoals het leven zelf, kent ook de Balie een eeuwig gaan en komen. De ouderen gaan, de jongeren komen...

Na een afscheidsgroet aan onze dierbare overledenen te hebben gebracht, wil ik ook, in naam van de ganse Balie, U, de jongeren, verwelkomen.

U hebt U met volle vertrouwen tot de Balie gewend en erom verzocht onder haar leden te worden opgenomen. Aan dit verzoek werd voldaan en thans zijt U advocaat, met al de eer en met al de verplichtingen die aan dit ambt, en aan de uitoefening ervan, onafscheidbaar verbonden zijn.

Uw eer ligt in een stipte en nauwgezette nakoming van al uw verplichtingen. Een uwer allereerste verplichtingen, is die van het werk en van de studie. Het werk, onder de leiding van uw patroon; dit is onvoorwaardelijk noodzakelijk voor uw vorming als advocaat. Zij die geen stage, althans geen goede stage onder de leiding van een patroon deden, worden zelden advocaten in de volle betekenis van het woord.

De studie is even onmisbaar, als het werk onder de leiding van uw patroon. U zult zeer spoedig tot de bevinding komen, dat uw kennis zeer elementair is en, korte tijd nadien, dat U praktisch niets weet. Doch de studies hebben U het belangrijkste bijgebracht: zij hebben U wetenschappelijk gevormd en stellen U in staat verder te studeren, elk probleem dat zich voordoet, te onderzoeken en op te lossen. Een advocaat mag de studie nimmer verwaarlozen, op gevaar af onder zijn taak te geraken. Hij moet zijn ganse leven lang studeren, maar wanneer U werkt en wanneer U studeert, zult U uw weg aan de Balie maken. En dat moet U tot optimisme, tot volharding aanzetten, want relaties kunnen U ontbreken, maar over de kracht om te werken en over de mogelijkheid om te studeren beschikt eenieder. In het werk en in de studie ligt de sleutel die tot het welslagen toegang verleent. Zo was het in het verleden, zo zal het in de toekomst blijven.

Uw toekomst ligt in uw handen en in die van U alleen!

Van de jonge advocaat die toetreedt, wordt ook verwacht dat hij mede de waardigheid van de Balie hoog zal ophouden

De wet van 15 juni 1935 op het gebruik van de talen in gerechtszaken, — in aanzienlijke mate het werk van onze betreunde confrater Mr. Hendrik Marck — heeft maar ten dele haar doel bereikt, wanneer onze Nederlands sprekende confraters die taal niet op een beschaafde en voorname wijze spreken.

We kunnen ons niet aan de indruk onttrekken, dat de jongeren, sommigen althans, op dat punt vaak in gebreke blijven. Daarom is het, dat we zulks met nadruk wensen te onderstrepen. In uw betrekkingen

met uw cliënten, met uw confraters, met de Rechtbanken zelf, moet U steeds een waardige taal spreken. U moet niet denken geestig te wezen of U te doen gelden door een gewesttaal uit te brengen. Inzonderheid ten overstaan van de Rechtbanken en van uw oudere confraters, komt U aan de, hun verschuldigde eerbied te kort, wanneer U, U zelf en de Balie waartoe U behoort, vernedert door het spreken van een niet-verzorgde taal.

Eerbied ligt niet alleen in het hart en in het gemoed, maar ligt en uit zich in vormen die er de natuurlijke uitdrukkingen van zijn en zonder welke hij ontbreekt.

De Balie, waartoe U thans behoort, verwacht zulks van de jongeren !

Want de Balie heeft niet alleen de belangen te behartigen, waarvan de verdediging haar werd toevertrouwd ; zij staat ook in dienst van de gemeenschap ; zij dient ook het algemeen belang. En zij kan dit belang nooit op een passende wijze dienen, wanneer haar leden de taal van die gemeenschap niet op een waardige en beschaafde wijze spreken, wanneer zij niet de dragers en de verspreiders zijn van een hogere en

fijnere beschaving, die ook in algemeen en overal aanvaarde vormen tot uiting komt.

Dat verwachten wij van U !

Van uw kant moogt U op ons rekenen. De ouderen zullen U helpen en bijstaan en onder hen, in de aller-eerste plaats, uw patroon en uw Stafhouder. Zij staan ter uwer beschikking; aarzel niet op hen beroep te doen, want zij zullen gelukkig zijn U te helpen.

Al zijn ze dertig jaar, en langer reeds aan de Balie, ze zijn niet vergeten dat ze bij de aanvang van hun loopbaan, zich hebben gewend tot een voor hen vaak totaal onbekende advocaat, die onmiddellijk op hun verzoek is ingegaan en voor hen een goede vriend is geworden met een onuitputtelijke toewijding.

Vergeet het niet, wanneer de ouderen, wanneer uw patroon zich te uwer beschikking stellen en U geleiden, zij niets anders doen dan zich kwijten van een heilige plicht van dankbaarheid ten overstaan van hem die eenmaal hun patroon was en aan wie ze een nimmer verzwakkende verering blijven toedragen.

Jonge confraters, U hebt een heerlijke loopbaan gekozen.

Wordt en blijft haar waardig !!

*Deze beide spreekbeurten werden voorafgegaan door de*

## Rede van Mr W. Van NIEUWERBURGH, voorzitter van de Vlaamse Conferentie bij de Balie te Antwerpen

1885 - 1958

Met deze Plechtige Openingszitting vangt het 73e werkjaar aan voor de Vlaamse Conferentie der Balie van Antwerpen.

Bizonder verheugend is het voor ons te dier gelegenheid de zo talrijk opgekomen vooraanstaande personaliteiten uit rechterlijke, wetgevende en bestuurlijke wereld te kunnen begroeten.

U, *Mijnheer de Stafhouder*, verwelkomen wij in de eerste plaats. Zeer onlangs heeft de Balie U verheven tot het hoogste ambt dat een advocaat kan bekleden. Spijs de beslomeringen van uw drukke advocatenpraktijk hebt U, met de aan U eigen bescheidenheid, deze zware taak wel willen aanvaarden.

In U huldigen wij het enige gezag dat ons professioneel leven beheerst. *Moet ik erbij voegen* dat wij bijzonder trots gaan op uw aanstelling tot Stafhouder, omdat U juist behoort tot deze, die over enkele jaren terug, het Voorzitterschap van deze Conferentie waargenomen hebben.

De belangstelling die U immer getoond hebt voor onze Conferentie, die U beter dan wie ook kent, zal een blijvende aanmoediging zijn voor onze komende werking.

*Mijnheer de Minister,*

Wij kenden uw bevoegdheid in zake Onderwijs; het is ons thans gegeven U als Minister van Justitie te begroeten.

Een adaequate vorm kiezen voor de vertolking onze gevoelens t.o.v. uwe aanwezigheid op deze Plechtige Openingszitting zou eerder lijken op een verfiind compliment.

Laat mij toe, Excellentie, U te zeggen dat wij het als een uitzonderlijke eer beschouwen dat U deze zitting met Uwe aanwezigheid hebt willen opluisteren.

Wees ervan overtuigd dat wij dit in zeer hoge mate op prijs stellen.

*Mijnheer de Generaal, Bevelhebber van de Militaire Gebiedsomschrijving,*

Sinds enkele jaren is het traditie geworden ook U in ons midden te mogen ontvangen, als vertegenwoordiger van de Hogere Legeroverheid.

Wij heten U hartelijk welkom en appreciëren uw interesse ook voor *niet-militaire* problemen.

*Mijnheer de Senator,*

Waar politieke wisselvalligheid tijdelijk uw zorg voor rechtszaken miskende, zijn wij echter gelukkig en uitermate vereerd U als ondervoorzitter van de Senaat te kunnen verwelkomen.

Immer hebt U blijk gegeven van de grote sympathie die U betoonde niet alleen aan deze Balie, waarvan U een eminent lid zijt, ook bijzonder aan onze Conferentie.

Wij zijn er U innig dankbaar om.

*Mijnheer de Voorzitter van de Rechtbank van Eerste Aanleg :*

Eens te meer is het ons gegeven U te begroeten, niet alleen als de belangstellende gast, doch in de eerste plaats als de vriendelijke gastheer die zeer bereidwillig ons deze zaal ter beschikking stelt.

Beschouw het niet als een conventionneel taalgebruik wanneer wij U de liefvallige gewetensvolle magistraat noemen, waaraan wij in niet geringe mate de uitstekende verstandhouding tussen Magistratuur en Balie te danken hebben.

Weet dat wij uw traditioneel geworden aanwezigheid evenals deze van meerdere magistraten van den zetel in de hoogste mate waarderen.

*Mijnheer de Procureur des Konings,*

Waar ziekte U verleden jaar verhinderde de openingszitting bij te wonen, valt ons heden het genoegen te beurt U in blakende gezondheid te mogen begroeten.

Als type vertegenwoordiger van de « Noblesse de

Robe » getuigt uw aanwezigheid van echte waardering voor de werkzaamheden dezer Conferentie en van het besef van hun onontbeerlijkheid.

Wij begroeten U, en danken eveneens de meerdere leden van Uw Parket voor hun vleierende aanwezigheid.

Ook U, *Mijnheer de Krijgsauditeur, Mijnheer de Voorzitter en Mijnheer de Hoofdreferendaris van de Rechtbank van Koophandel*, danken wij voor Uwe aanwezigheid welke ons de vernieuwde belangstelling bewijst die U immer betoonde voor onze activiteiten.

Geen openingszitting van de Vlaamse Conferentie verloopt er nog zonder de vererende aanwezigheid van meerdere voorzitters en raadsheren van het Hof van Beroep; Uwe aanwezigheid getuigt van uw sympathiserende belangstelling voor de werkzaamheden onzer Conferentie.

Wij zijn er U ten zeerste dankbaar voor en danken eveneens de talrijke aanwezige rechterlijke en bestuurlijke overheden.

Wij begroeten eveneens Me Raymond Janne, Voorzitter van het Verbond van Belgische Advocaten. Uwe aanwezigheid stelt onze openingszitting in het teken der *nationale* belangstelling.

Met nadruk beklemtonen wij onze vreugde ook dit jaar de verschillende vertegenwoordigers van de buitenlandse balies te mogen begroeten.

In de eerste plaats verwelkomen wij :

*Meester Nijgh*, Waarnemende deken van de Orde der Advocaten bij de Hoge Raad der Nederlanden,

*U, Meester Piket*, Voorzitter van de Jonge Balie bij de Hoge Raad der Nederlanden,

Gemeenschap van taal en cultuur laten ons niet toe U als *vreemde* gasten te beschouwen. Uwe aanwezigheid bewijst eens te meer de historische verbondenheid die tussen ons beide landen gegroeid is. Veelvuldiger contactname lijkt mij de voedzame kern voor een intensere wisselwerking tussen onze beide cultuurgemeenschappen.

*Maitre Lasserre*, Membre du Conseil de l'Ordre des avocats à la Cour de Paris, *Maitres Flecheux* et *Albou* de la Conférence du Stage et vous *Maitre Loesch*, Président du Jeune Barreau de Luxembourg, nous sommes honorés par l'empressement que vous avez bien voulu mettre à répondre à notre invitation.

Soyez les bienvenus parmi nous.

Certes vous ignorez notre langue et il me plait de rendre hommage à la patience dont vous allez témoigner en écoutant ces discours, mais, au delà de cette frontière linguistique, nous partageons le même idéal de justice dans la liberté que nous protégeons et que nous revendiquons.

Je vous exprime ma profonde joie de vous voir présents à notre séance solennelle de rentrée.

Verder begroeten wij met warme sympathie de talrijke vertegenwoordigers van de zuster-conferenties over heel het land; uwe aanwezigheid getuigt van waardering en echte confraterniteit die de verschillende balies van ons land verbindt.

Uiteindelijk een bijzondere welkomsgroet aan Meester Goemans, Voorzitter van de Conférence du Jeune Barreau.

Sinds enkele jaren kunnen wij er ons in verheugen dat tussen onze beide Conferenties hartelijke betrekkingen bestaan, alhoewel wij niet altijd dezelfde wegen bewandelen en de zaken soms uit een verschillende gezichtshoek beschouwen. De tijden zijn voorbij dat

enkel het vlaams fanatisme als antwoord moest dienen tegen het anti-vlaams overwicht.

De historische evolutie in dit land bewijst dat de ideologiën, die tot grondslag dienden van de taalstrijd *nooit* hun oude betekenis kunnen herwinnen en tot een voor goed afgesloten verleden behoren.

Wij zijn ervan overtuigd dat dank zij deze evolutie, eens de dag zal aanbreken dat de Balie van Antwerpen nog slechts één Vlaamse Conferentie zal kennen waar ook de franse cultuur niet zal genegeerd worden.

*Mijn jongere Confraters,*

Het is traditie dat bij de plechtige openingszitting van de Vlaamse Conferentie U, die zo pas in de balie zijt opgenomen, op een bijzondere wijze wordt verwelkomd.

Aan de Universiteit heeft men U bekwaamd tot « wetters van het geldende recht »; thans gaat U deze kennissen toetsen aan de complexe werkelijkheid van het groeiende en bestendig evoluerende rechtsleven.

Dit alles stelt hoge eisen.

In de schoot der Balie staat de Vlaamse Conferentie op de bres om U met vriendelijke bereidwilligheid behulpzaam te zijn.

*De Conferentie is vooreerst een « Vlaamse » Conferentie.*

Er was een tijd dat Lodewijk De Raedt in dit land de vraag stelde : « Faut-il substituer à la langue parlée par la masse, celle qui est parlée par l'élite — ou bien convient-il que les classes éclairées travaillent au relèvement des classes populaires en se servant de la langue de celles-ci ».

*De oplossing kon geen andere zijn dan de vervlaamsing van de leidende standen.*

Tot deze elite, geboren uit de vervlaamsing van het hoger onderwijs, behoort U, mijn jonge confraters.

Onze taak is *niet* ten einde — een overwonnen standpunt mag geen nieuwe funktie worden toegewezen in een opvolgende synthèse.

Met Voorzitter Calewaert beamen wij de democratisering van het Hoger Onderwijs en dus ook van de Balie in zoverre hierdoor beoogd wordt dat de Balie ook meer en meer voor eenieder bereikbaar wordt. Ook wij stellen ons vandaag in het teken van de tegenspraak. Wij moeten streven naar de aristocratisering van het beroep en hierdoor bedoelen wij o.m. de verfijning van eigen taal : zuiverheid van het geschreven en gesproken woord; verzorgde stijl is wel *het criterium bij uitstek*, waaraan men het geestelijk niveau van de intellectueel vermag af te meten.

Dit echter sluit de negering van de tweede landstaal *niet* uit.

Om de geestelijke gemeenschap met de andere cultuur mogelijk te maken is ook de grondige kennis van de franse taal een absolute noodzaak, vooral nu de Europese gedachte groeit en wij eens, en vermoedelijk in een zeer nabije toekomst, de verwezenlijking van het Verenigd Europa zullen beleven.

De tweede doelstelling der Vlaamse Conferentie is, buiten de bevordering van uw professioneel leven, vooral en daarboven volmaking van uw culturele en wetenschappelijke ontwikkeling.

De wijzigingen die in de maatschappelijke structuur plaatsgrijpen zijn van dergelijke ingrijpenden aard, dat het ons behoort geen genoegen meer te nemen met traditionele voorstellingen. Zeer actueel was in dit opzicht de openingsrede van Meester Storme te Gent over het groeiende recht en de nieuwe concepten waaraan het recht zich dient aan te passen.

Ook dit jaar richt de Vlaamse Conferentie meer beperkte studievergaderingen in waar eminente persoon-

lijkheden U zullen onderhouden over tal van actuele problemen. Met aandrang, en dit in uw eigen belang, vraag ik U deze vergaderingen te willen bijwonen.

*Meer in het kader van uw professionele vorming,* vestig ik Uwe bijzondere aandacht nogmaals op de welsprekendheidswedstrijd Herman De Jong, ingericht door de Conferentie ter nagedachtenis van deze zeer betreurde en uitstekende confrater.

Ook het Verbond der Belgische Advocaten, door de inrichting van een gelijkaardige wedstrijd, biedt U een uitzonderlijke gelegenheid van uw talenten blijf te geven. Wij zijn trots in deze plechtige vergadering te verkonden dat dit jaar deze nationale welsprekendheidswedstrijd, waaraan alle Vlaamse Balies van ons land deelnamen, gewonnen werd door een trouw lid onzer Conferentie.

Meester Werner Lens kaapte de eerste prijs weg en wij wensen hem hiervoor nogmaals van harte geluk.

*Geachte vergadering,*

Er blijft mij nu de aangename taak U de feestrede naar voor te stellen.

Meester André Debergh promoveerde op 25 juli 1946 tot dokter in de rechten aan de Leuvense Alma Mater en genoot op 28 oktober 1946 het uitzonderlijk voorrecht als stagist te worden opgenomen bij de heer Stafhouder. Zo zeer stelde zijn patroon hem op prijs dat, op het einde van zijn stage, hij hem dadelijk tot zijn bestendig medewerker verheef.

Meester Debergh is uitgegroeid tot een der meldenswaardige figuren onder onze jonge confraters, waar hij bewondering wekt voor zijn rechtskennis, en de klaarheid van zijn bewijsvoering.

Evenwichtig in zijn denken, bezadigd, bescheiden en lieftalig in zijn omgang, wist hij onvoorwaardelijk warme sympathie te wekken bij de confraters aan wie het gegund was hem in de dagelijkse advocatenpraktijk, hetzij als vriend, hetzij als tegenstrever, te ontmoeten.

Meester Debergh, Uw uitgelezen publiek wacht ongeduldig op U, geduld dat ik niet langer wens op de proef te stellen.

Het is dan ook *met genoeg* dat ik U het woord verleen.

## RECHTSPRAAK

### HOF VAN CASSATIE

2e Kamer. — 4 maart 1957.

Voorzitter : M. Fettweis.

Raadsheer-Verslaggever : M. Daubresse.

Advocaat-generaal : M. Depelchin.

**Strafvordering. — Overlegging van stukken na het einde van het onderzoek. — Ofwel moet de heropening van de debatten worden bevolen, ofwel moeten die stukken uit de procedure worden geweerd.**

*De zaken worden berecht in de staat waarin zij zich bevinden op het ogenblik, waarop volgens art. 190 Sv. het onderzoek is geëindigd; de rechter mag de bestanddelen van zijn beslissing dus niet putten buiten het onderzoek of de debatten.*

*Het kan aan de partijen niet vrijstaan door het laat overleggen van nota's en van stukken, die aldus aan de vrije tegenspraak in aanwezigheid van de rechter zouden ontsnappen een regime van geschreven procedure in de plaats te stellen van dat van de gesproken debatten, hetwelk voor de rechtsprekende strafrechtsmachten van openbare orde is.*

*De rechter heeft de plicht, hetzij de heropening van de debatten te bevelen, zo hij de tijdens de beradslaging overgelegde stukken dienstig acht voor het berechten van de zaak, hetzij in ontkennend geval die stukken uit de procedure te weren.*

Loriaux cs. t/ Schwartz.

Gelet op het bestreden vonnis, de 6e oktober 1956 door de correctionele rechtbank te Namen in hoger beroep gewezen;

*Over het eerste middel :* schending van de artikelen 153, 190, 210, en 211 van het wetboek van strafvordering, 14 van titel 11 van het decreet van 16/24 augustus 1790 en van de rechten der verdediging,

doordat een brief, uitgaande van de raadsman van de burgerlijke partij, de door die partij vóór de recht-

bank voorgehouden stelling aanvullend en uiteenzetkend wat het schatten betreft van de schade waarvoor zij herstelling vorderde, na het sluiten van de debatten vóór de correctionele rechtbank en vóór de uitspraak van de bestreden beslissing bij het dossier werd gevoegd;

dan wanneer de bestreden beslissing, door gezegd stuk niet van de hand te wijzen als aan het debat vreemd, dan stelsel van geschreven procedure in de plaats heeft gesteld van het regime dat in strafrechtelijke zaken de regel is en dat impliceert dat de debatten terzelfdertijd een mondeling en contradictoir karakter zouden hebben, welk voor de partijen het vermogen insluit zelf voor hun rechter de bescheiden of elementen te betwisten waarvan tegen hen gewag wordt gemaakt :

Overwegende dat het bestreden vonnis slechts over de burgerlijke belangen statueert;

Overwegende dat de rechter in hoger beroep tot het mondeling en contradictoir onderzoek van de zaak ter terechtzitting van 22 september 1956 is overgegaan; dat uit het proces-verbaal van die terechtzitting blijkt dat de debatten gesloten werden en dat de uitspraak op 6 oktober 1956 uitgesteld werd, dag waarop het bestreden vonnis gevelde werd;

Overwegende dat in het dossier, na gezegd proces-verbaal, zich een nota uitgaande van verweerders raadsman en van 26 september 1956 dagtekende, met een daaraan gehecht document, en het antwoord op die nota gegeven door de raadsman van aanlegger welke de datum van 29 september 1956 vermeldt; dat die stukken door het bestreden vonnis uit de debatten niet geweerd werden;

Overwegende dat de zaken berecht worden in de staat waarin ze zich bevinden op het ogenblik waarop, volgens artikel 190 van het wetboek van strafvordering, het onderzoek zal geëindigd zijn; dat de rechter de bestanddelen van zijn beslissing dus buiten het onderzoek of de debatten niet mag putten;

Dat het overigens aan de partijen niet zou kunnen vrijstaan, door het laat overleggen van nota's en van stukken welke aldus aan de vrije tegenspraak in aan-

wezigheid van de rechter zouden ontsnappen, een regime van geschreven procedure in de plaats te stellen van dat van de gesproken debatten, dat voor de rechtsprekende strafrechtsmachten van openbare orde is;

Overwegende dat de rechtr tot plicht heeft, hetzij de heropening van de debatten te bevelen, zo hij de tijdens de beraadslaging overgelegde stukken dienstig acht voor het berechten van de zaak, hetzij, in ontkennend geval, die stukken uit de procedure te weren;

Waaruit volgt dat het middel gegrond is;

*Om die redenen,*

Verbreekt het bestreden vonnis;

Beveelt dat melding van onderhavig arrest zal gemaakt worden op de kant van de vernietigde beslissing;

Veroordeelt verweerder tot de kosten;

Verwijst de zaak naar de correctionele rechtbank te Dinant, in hoger beroep zetelende.

## HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL.

15e Kamer. — 21 juni 1958.

Voorzitter : M. Schilling.

Raadsheren : MM. de Foy en J. van der Haegen.

Advocaat-generaal : M. Blondeel.

Advocaten : Mrs E. Buysse en R. Jacobs.

**Huwelijk. — Overspel. — Schadevergoeding wegens zedelijke schade veronderstelt niet noodzakelijk het beledigend karakter van het gepleegde overspel.**

*De toekenning van een vergoeding aan de bedrogen echtgenoot wegens zedelijke schade veronderstelt niet noodzakelijk het beledigend karakter van het gepleegde overspel tegenover de bedrogen echtgenoot.*

*De tekortkomingen van de man aan zijn huwelijksplichten, met name het feit, dat hij zijn echtgenote verlaten heeft, kunnen de overspelige betrekkingen van zijn vrouw staande het huwelijk niet rechtvaardigen noch verschonen.*

*Zo lang de huwelijksband bestaat blijft de echtgenoot inderdaad steeds een moreel belang behouden bij de vervulling door zijn vrouw van haar plicht van getrouwheid, al zij het wegens de grotere kansen op een eventuele latere verzoening tussen de echtgenoten.*

De Herdt t/Montoisy en Clicteur.

Overwegende dat de beroepen regelmatig zijn naar vorm en tijd;

*Op strafgebied.*

Overwegende dat de feiten lastens betichte gelegd, bewezen zijn gebleven door het onderzoek vóór het Hof gedaan;

Overwegende dat de eerste rechter een billijke toepassing der strafwet heeft gedaan, doch dat hij ten onrechte aan betichten de voorwaardelijkheid der door hem uitgesproken straf heeft verleend;

Overwegende dat Clicteur inderdaad bekend in de woning door Montoisly betrokken de nacht te hebben

doorgebracht, dat de houding van beide betichten bij de huiszoeking, het feit dat het bed in de slaapkamer van Montoisly heropgemaakt werd, op voldoende wijze aantonen dat betichten intieme betrekkingen onderhielden;

Dat waar Montoisly meermaals aan het venster is komen kijken en zich van de aanwezigheid van de politiedienaars heeft moeten rekenschap geven, door betichten te vergeefs de vrees voor een brutaal optreden vanwege de echtgenoot wordt vooropgezet ter rechtvaardiging van haar weigering om tot de woonvertrekken toegang te verstrekken;

Overwegende dat al de bestanddelen van het misdrijf ter zake verenigd zijn;

*Op burgerlijk gebied.*

Overwegende dat door betichte Montoisly wordt vooropgezet dat de toekenning ener vergoeding voor zedelijke schade onderstelt dat de feiten door haar gepleegd een beledigend karakter zouden vertonen ten overstaan van de burgerlijke partij;

Dat door Montoisly desbetreffend wordt opgemerkt dat haar man haar verlaten heeft om met een werkvrouw buitenechtelijke betrekkingen te onderhouden en dat in die omstandigheden de feiten door haar man bedreven in ieder geval voor haar echtgenoot niet beledigend kunnen zijn;

Overwegende dat de tekortkomingen van de man aan zijn huwelijksplichten en namelijk het feit dat hij zijn echtgenote verlaten heeft, de overspelige betrekkingen van de vrouw, staande het huwelijk, niet kunnen rechtvaardigen of verschonen;

Dat de echtgenoot zolang hij zich in huwelijksverband bevindt inderdaad steeds een moreel belang blijft behouden in de vervulling door de vrouw van haar plicht tot getrouwheid al weze het voor de grotere kansen om gebeurlijk later tot een verzoening tussen de echtelieden te geraken;

Dat de toekenning van de gebruikelijke frank morele schadevergoeding uit hoofde van overspelige betrekkingen niet noodzakelijkerwijze het beledigend karakter van de feiten onderstelt; dat de strafrechter meestal over de nodige bestanddelen niet beschikt om met kennis van zaken over het beledigend karakter der gepleegde feiten te oordelen;

Dat het moreel belang van de echtgenoot blijft bestaan zelfs moest hij zich onverschillig getoond hebben ten overstaan van het wangedrag van de andere;

Dat de echtgenoot die zich plichtig heeft gesteld aan buitenechtelijke betrekkingen slechts de ongegrondheid van de vordering tot schadeloosstelling van de andere echtgenoot zou mogen inroepen indien het bewijs geleverd wordt dat hij tot de feiten door de andere echtgenoot rechtstreeks aangezet werd, hetgeen ten deze niet het geval is;

Dat het bijkomend onderzoek door betichte Montoisly gevraagd als niet afdoende van de hand dient gewezen;

*Om deze redenen :*

Het Hof, rechtdoende op tegenspraak,

*Op strafgebied :*

Rechtdoende met eenparigheid van stemmen;

Bevestigt het vonnis waartegen beroep, behalve in zover de eerste rechter de geldboeten voorwaardelijk heeft uitgesproken;

Wijzende desaan gaande, zegt dat er daartoe geen aanleiding bestaat;

Veroordeelt de betichten ieder in de helft van de kosten van beroep jegens de openbare partij;

*Op burgerlijk gebied:*

Bevestigt het vonnis waartegen beroep;

Verwijst betichte Montoisij in de kosten van beroep jegens de burgerlijke partij.

## HOF VAN BEROEP TE GENT

1e Kamer. — 27 maart 1958.

Voorzitter: M. Bossaert.

Raadsheren: MM. Verougstraete en Beeckman.

Advocaat-generaal: M. Matthys.

Advocaten: Mrs Capiou en Demeester.

### Verhogingsbeding. — Geldigheid.

*Wanneer alle bescheiden van de verkoper verwijzen naar de op de keerzijde gedrukte verkoopsvoorwaarden, waaronder een verhogingsbeding, en de koper, die reeds vroeger van dezelfde verkoper had gekocht, van deze verkoopsvoorwaarden kennis droeg of kon dragen, moet het stilzwijgen van de koper als instemming worden beschouwd, zodat het verhogingsbeding voor de koper bindend is.*

L. en H. Dirck

t/P.V.B.A. Oostvlaamse Bouwmaterialen.

Gezien de stukken, o.m. het vonnis tussen partijen op tegenspraak gewezen door de Rechtbank van Koophandel te Gent, op 26 juni 1957;

Overwegende dat het hoger beroep tijdig en regelmatig werd ingesteld;

Overwegende dat appellante de door geïntimeerde gevorderde hoofdsom van 28.310 fr. niet betwist en voor het bedrag van 675 fr., wegens verwijsintresten, aan 7,20 %, geen opmerkingen maakt;

dat zij het vonnis a quo enkel bestrijdt alwaar het de wedereis tot betaling van 22.779,20 fr. hoofdens contractbreuk afwijst, en bij toepassing van een verhogingsbeding, haar oorspronkelijke schuld met 15 % of 5.557,20 fr. vermeerderd;

*Nopens de contractbreuk:*

Overwegende dat geïntimeerde in haar brief d.d. 18 oktober 1956 het kooporder ener bepaalde soort en hoeveelheid marmer bevestigt met de melding, — ingevolge onze overeenkomst wordt een vermindering toegekend van 1.785 fr., en zoals gezegd, geschiedt de uitvoering tegen vooruitbetaling van 20.000 fr.;

Overwegende dat appellante aanvoert, dat in de overeenkomst tussen partijen afgesloten, geen betaling van een voorschot bedongen werd en te dien aanzien, ten laste van geïntimeerde, de verbreking voortdort;

Overwegende dat de termen van bovengemelde bevestiging aantonen dat deze geschreven werd, nadat ingevolge onderhandelingen, de koopovereenkomst reeds tot stand gekomen was;

Overwegende dat over het koopcontract geen ander bewijs wordt voorgebracht dan de brief van 18 oktober 1956, zodat appellante al de bij deze aangegeven

verbintenissen moet aanvaarden, indien zij er gebruik van maakt;

Overwegende dat derhalve de wedereis door de eerste rechter, al weze het om andere beweegredenen, terecht ongegrond verklaard werd;

*Nopens het verhogingsbeding:*

Overwegende dat al de bescheiden van de geïntimeerde verwijzen naar de op keerzijde gedrukte verkoopsvoorwaarden die onder art. 13 voorzien, dat het bedrag der gerechtelijk ingevorderde facturen met 15 % vermeerderd wordt;

Overwegende dat appellante, die reeds vroeger bij geïntimeerde aankopen deed, van deze verkoopsvoorwaarden kennis had of kon hebben, en haar stilzwijgen als een instemming dient beschouwd te meer in haar eigen verkoopsvoorwaarden een zelfde verhogingsbeding toegepast wordt;

Overwegende dat het bedrag, door het vonnis a quo uit dien hoofde toegekend, niet betwist is;

*Om deze redenen:*

Het Hof,

Gelet op artikel 24 van de wet van 15 juni 1935, Alle andere en meeromvattende besluiten als ongegrond verwerpend,

Verklaart het hoger beroep ontvankelijk doch ongegrond; dienvolgens bevestigt het bestreden vonnis in al zijn beschikkingen;

Veroordeelt appellante tot de kosten van de aanleg.

## CORRECTIONELE RECHTBANK TE TONGEREN

25 april 1958.

Voorzitter: M. Driessen.

Eerste Substituut Procureur des Konings: M. Noelman.

Advocaat: Mr Ruiters.

### Valsheid in geschriften. — Opmaken en gebruik. — Verjaring van de strafvordering.

*Het vervalsen van een stuk en het gebruik daarvan door de vervalser zelf, leveren te zijnen aanzien de uitvoering op van één en hetzelfde misdadig opzet en vormen derhalve slechts één enkel misdrijf. Verdachte heeft het in feite door de administratie van het vervalste getuigschrift gemaakte gebruik niet voorzien. Dit gebruik mag derhalve niet worden beschouwd als de voltrekking van het misdrijf.*

*Verjaring van de strafvordering. (Zie nader dit vonnis.)*

O.M. t/ Loix.

Beticht van de Kl. Sp..., tussen 8 maart 1948 en 10 oktober 1956:

A. Met bedrieglijk opzet of met het oogmerk om te schaden, in authentieke of openbare geschriften, in handels- of bankgeschriften, of in private geschriften, valsheid gepleegd te hebben hetzij door valse handtekeningen, hetzij door namaking of vervalsing van geschriften of handtekeningen, hetzij door overeenkomsten, beschikkingen, verbintenissen of ontlastingen van schuld valselijk op te maken of door ze achteraf in de akten in te voegen, hetzij door toevoeging of

vervalsing van bedingen, van verklaringen of van feiten, welke deze akten tot doel hadden op te nemen of vast te stellen, namelijk door in een studiegetuigschrift de vermelding 6° klas vervangen te hebben in 4° klas;

B. Met bedrieglijk opzet of met het oogmerk om te schaden, gebruik te hebben gemaakt van het sub. littera A beschreven vervalst stuk, wetende dat het vals was;

Overwegende dat het vervalsen van een stuk en het gebruik ervan door de vervalser zelf in zijn hoofd de uitvoering daarstellen van één en hetzelfde deliktueel inzicht en derhalve slechts één enkel misdrijf vormen (Verbr. 7 maart 1949, Pas. 184);

Overwegende dat in casu betichte deze feiten gepleegd heeft in de loop van het jaar 1948 en wel met het enige doel de hem door het Ministerie gegeven vooropzeg in zekere mate te neutraliseren en zijn inschrijving te bekomen in de wervingsreserve van het Vast Wervingssecretariaat (dat om een bepaald getuigschrift had verzocht) en aldus voorlopig in dienst te kunnen blijven;

Overwegende dat betichte daarna, in de mening dat het ingediende getuigschrift niet zou volstaan om vast benoemd te worden, andere studies aanvatte en op 28 juni 1952 het diploma met grote vrucht behaalde van gegradueerde in de boekhouding in de categorie B3-B1, bij het Atheneum; dat hij dan ook dit laatste diploma indiende bij de bevoegde administratie en zulks met het oog op het bekomen zijner vaste benoeming;

Overwegende dat betichte steeds in de mening heeft verkeerd dat de hem, zonder examen of bijbrengen van eender welk ander studiebewijs, bij M.B. van 29-7-1954 toegekende vaste benoeming, enkel te danken is aan zijn voorbeeldige dienstprestaties gedurende meer dan 6 jaar en het laatst ingediende diploma;

Overwegende dat uit het voorgaande blijkt dat betichte het in feite door de administratie van het vervalste getuigschrift gemaakte gebruik niet heeft voorzien;

dat derhalve dit gebruik niet mag beschouwd worden als de voltrekking van het misdrijf (Rép. prat. dr. belge, Deel V, V° Faux n° 402 in fine) doch dat als laatste aan betichte verwijtbaar gebruik dient aanzien te zijn in 1948 bekomen inschrijving in de wervingsreserve;

dat de verjaring van de openbare vordering dan ook loopt vanaf die inschrijving (Rép. prat. dr. B., ibid., n° 400);

Overwegende dat aldus vaststaat dat betichte de hem ten laste gelegde feiten heeft gepleegd tussen 8 maart 1948 en 1 januari 1949, doch niet tussen 8 maart 1948 en 10 oktober 1956;

Overwegende dat uit niets blijkt dat voor juni 1956 enig onderzoek of strafrechtelijke vervolging zou ingesteld zijn betreffende de feiten en dat de openbare vordering derhalve door verjaring was gedoofd, nog vóór het onderzoek werd aangevangen;

VLAAMSE JURISTEN,

Abonneert U op

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

## RECHTBANK VAN KOOPHANDEL TE ST-NIKLAAS

1e Kamer — 29 januari 1957.

Voorzitter : M. Dirix.

Rechters : M.M. Blauwaert en Maes.

Referendaris : M. Cloquet.

Advocaten : Mrs Meert (loco d'Hanens) en De Raedt (Brussel).

### Koop en verkoop. — Geen uitbreidende toepassing van verhogingsbeding in geval van consignatie.

*Strafbedingen wijken af van het gemeen recht en moeten daarom eng worden uitgelegd.*

*Een verhogingsbeding, opgenomen in de algemene verkoopsvoorwaarden kan derhalve niet bij uitbreiding worden toegepast op een vergoeding, die wordt gevorderd wegens schade aan geconsigneerde waren, welke onverkocht zijn teruggegeven.*

*Een bij consignatie uitsluitend in het belang van de bewaargever bedongen termijn geldt niet wederkerig ten behoeve van de bewaarnemer.*

N.V. E. Meert t/ N.V. H. Wouters.

Overwegende dat de vordering tot de betaling strekt van 6.452 fr., waarde van tapijten welke eiseres aan verweerster in consignatie had toevertrouwd en die — volgens eiseres — bij hun teruggave op 3 juni 1956, bevuild of onfris (défraîchis) geworden waren ;

Overwegende dat eiseres bovendien tegen verweerster een vergoeding vordert van 1.000 fr., bij toepassing van een verhogingsbeding voorzien in de verkoopsvoorwaarden die gedrukt staan op de keerzijde van de facturen van eiseres, en beogende het geval waar eiseres de betaling van de door haar verkochte waar bij middel van gerechtelijke vordering moet vervolgen ;

Overwegende dat de strafbedingen afbreuk maken aan het gemeen recht en te dien titel in enge zin dienen geïnterpreteerd te worden ;

Overwegende dat een verhogingsbeding, voorzien in algemene verkoopsvoorwaarden, niet bij uitbreiding kan toegepast worden op een vergoeding gevraagd wegens schade aan waren die geconsigneerd waren en onverkocht teruggegeven worden ;

Overwegende dat dit besluit zich nog meer beslist opdringt wanneer de leverancier speciale consignatievoorwaarden uitgevaardigd heeft, die hij heeft laten drukken op de rugzijde van de consignatierekeningen welke hij met de waar aan de depositohouder liet geworden ;

Overwegende dat die voorwaarden alleen gelden zolang het bewijs van een verkoop niet voorhanden is ;

Overwegende dat de consignatievoorwaarden ter zake geen verhogingsbeding voorzien, noch in verband met gebeurlijke aanvragen van vergoedingen wegens schade aan de teruggegeven waar, noch in verband met welk ander geval ook ;

Overwegende dat verweerder in de eerste plaats tegen de aanvraag van eiseres oppert dat de consignatievoorwaarden van eiseres zelve voorzien dat « klachten niet worden aanvaard indien zij gebeuren na » acht dagen van af ontvangst der goederen » ;

Overwegende dat, volgens verweerder, die termijn door eiseres aan de bewaarders van haar goederen opgedrongen, ook tegenover haar zelve moet gelden, wanneer de goederen haar terug worden gegeven ;

Overwegende dat dit standpunt niet gegrond voorkomt ;

Overwegende dat de besproken termijn inderdaad alleen de verzending in consignatie betreft en alleen in het belang van de bewaargever werd bedongen ;

Overwegende dat verweerster derhalve niet gerechtigd is te beweren dat die termijn in wederkerige zin geldt ;

Overwegende dat eiseres niettemin gehouden was de teruggegeven waar spoedig na te zien ;

Overwegende dat de protesten van eiseres van 22 juni 1956 dagtekenen, d.i. 19 dagen na de terugontvangst ;

Overwegende dat gezegde protesten, alhoewel op het laatste nippertje geformuleerd, in de omstandigheden van de zaak, niettemin nog kunnen aangenomen worden ;

Overwegende dat de kwestie te weten of die protesten gegrond waren, zal afhangen van het antwoord door een deskundige te geven op de hierna gestelde vragen van technische aard ;

*Om deze redenen :*

de Rechtbank, makende melding dat artikels 2 en 30 tot 42 van de wet van 15 juni 1955 nageleefd worden,

Verklaart de vordering ontvankelijk en rechtdoende ten gronde, wijst de vordering van de hand als in elk geval niet gegrond in zover zij strekt tot de betaling van een forfaitaire vergoeding van 1.000 fr. wegens de schade aan eiseres berokkend door de h.i. ongerechtigde weigering van verweerster om de gevorderde som te betalen, — weigering welke eiseres er toe leidde onderhavig geding in te stellen ;

en vooreer verder ten gronde te beslissen, stelt aan als deskundige de heer Georges Van den Brande, technisch ingenieur, leraar aan het Technisch Instituut voor Breikunde, wonende Watermolendreef, 85, te Sint-Niklaas-Waas.

met opdracht de partijen te aanhoren in hun voordrachten en vorderingen, zo mogelijk ze te verzoenen, zoniet, in een met redenen omkleed en onder eed bevestigd verslag de volgende vragen te beantwoorden:

1) in welke staat ontving verweerster de litigieuze tapijten, o.a. wat betreft de frisheid van de kleuren en de gelijkheid van hun tinten in vergelijking met andere tapijten van zelfde hoedanigheid en van zelfde fabricatieperiode ?

2) in welke staat heeft verweerster litigieuze tapijten teruggegeven; indien die staat verschilt met die bij de ontvangst, waarin bestaan de verschillen ?

3) welke is de oorzaak of welke zijn de oorzaken die gezegde verschillen kunnen uitleggen ?

4) indien daden van verweerster voor het geheel of voor een deel onder de oorzaken tussenkomen van de verschillen in frisheid of in tinten, bij de teruggave ten overstaan van de staat bij de ontvangst, welke is dit deel in procent ten overstaan van andere gebeurlijke oorzaken waaraan verweerster volkomen vreemd zou zijn ?

5) in hetzelfde geval, welke daden heeft verweerster gesteld die, volgens de gebruiken van het vak, als normaal dienen beschouwd te worden vanwege een bewaarnemer van tapijten in consignatie ? Welke technische voorzorgen konden van hem verwacht worden ? Werden die voorzorgen door verweerster genomen ? Welke voorzorgen zou hij verwaarloosd hebben ?

om na het neerleggen van het deskundig verslag, door de partijen geconcludeerd en gepleit te worden als naar recht ;

Verzendt de zaak naar de algemene rol.  
Kosten voorbehouden.

## POLITIERECHTBANK TE BERINGEN

20 november 1957.

Rechter : M. Vranken.

Ambtenaar van het O.M. : M. Bormans.

**Wegverkeer. — Vervallenverklaring van het recht motorvoertuigen te besturen. — Berijden van een rijwiel met hulpmotor spijs de vervallenverklaring. — Geen strafbaar feit.**

*Begaat niet een strafbaar feit, hij die na bij toepassing van artikel 2 van de wet van 1 augustus 1924 wegens lichamelijke onbekwaamheid vervallen te zijn verklaard van het recht « alle motorvoertuigen » te besturen, op de openbare weg een rijwiel met hulpmotor berijdt.*

*O.M. t./ Peters.*

Overwegende dat het feit a), overtreding van artikel 42/1a van het K.B. van 8 april 1954, ten laste gelegd van de betichte voldoende bewezen is door het proces-verbaal gevoegd bij het dossier ;

Overwegende dat het feit b), overtreding van artikel 2 van de Wet van 1 augustus 1924 niet voldoende bewezen is ;

Overwegende dat weliswaar de betichte op de openbare weg werd aangetroffen terwijl hij een rijwiel met hulpmotor bereed, alhoewel hij door een arrest van het Hof van Beroep te Luik de 15 maart jl. tengevolge van zijn fysische onbekwaamheid, definitief ontzet was uit het recht « alle motorvoertuigen » te besturen ;

Overwegende dat de betichte voor zijn verdediging heeft doen gelden, dat hij in de mening verkeerde, ondanks de ontzetting, te mogen rijden met zijn rijwiel met hulpmotor, merk Mobylette, die zoals blijkt uit het p.v. slechts een cylinderinhoud heeft van 47 cc. ;

Overwegende dat de ontzetting die tegen de betichte bij toepassing van artikel 2 van de Wet van 1 augustus 1924 uitgesproken werd, niet noodzakelijk het besturen van al de voertuigen tot voorwerp heeft ;

dat de ontzetting wegens fysische onbekwaamheid mag beperkt worden tot het besturen van zekere bepaalde voertuigen ;

dat in het voorhanden geval het Hof van Beroep van dit vermogen gebruik heeft gemaakt, door de ontzetting alleen uit te spreken wat betreft het besturen van alle motorvoertuigen ;

Overwegende dat het erop aankomt te weten welke de betekenis is van de bewoording : « alle motorvoertuigen », voor het arrest gebezigd ;

dat indien men zich houdt aan de terminologie van het algemeen reglement op de politie van het wegverkeer, het woord motorvoertuig betekent : een voertuig met eigen beweegkracht, dat niet beantwoordt aan de omschrijvingen van de rijwielen met hulpmotor, de motorrijwielen en de motor drie- of vierwielaars ;

dat alhoewel die terminologie maar geldt voor de toepassing van de bepalingen van het Verkeersreglement, het toch waarschijnlijk is dat het Hof het woord motorvoertuig in de gebruikelijke betekenis, die met deze van het Algemeen Verkeersreglement overeen stemt, genomen heeft ;

dat de betichte, die slechts een rijwiel met hulpmotor en geen motorvoertuig bereden heeft, het verbod niet overtreden heeft ;

Overwegende tenslotte, dat moest men van mening zijn dat wegens de aanwezigheid van de hulpmotor op het rijwiel, dit laatste ook als een motorvoertuig

moet bestempeld worden, er tenminste voldoende redenen zouden aanwezig zijn om aan te nemen dat de betichte zich bevonden heeft in een toestand van onoverwinnelijke dwaling, die de straffeloosheid voor gevolg heeft;

## BIBLIOGRAPHIE

**R. WILKIN, Commentaire de la Loi communale. - Complément pour l'année 1957.** — Brussel, Etablissements E. Bruylant. 1958. — 413 p.

Met een bewonderenswaardige regelmaat heeft de Heer Robert Wilkin elk jaar de vervolgen gepubliceerd op zijn groot commentaar van de Gemeentewet. Deze vervolgen houden alle nieuwe gegevens in, in de meest uitgebreide zin, betreffende het gemeenterecht, zowel op het gebied van de wetgeving, de administratieve rechtspraak en de jurisprudentie van de hoven, rechtbanken en vooral van de Raad van State. Telkenjare is dit vervolg uitgegroeid tot een zeer lijvig boek en ook het Complément voor het jaar 1957, dat thans verschenen is, beslaat bijna 400 bladzijden.

Al de bijvoegingen worden vermeld in verband met de nummers in het grote commentaar, zodat ze onmiddellijk hun plaats vinden als aanvulling van het grote werk.

Het thans verschenen deel heeft de bijzondere verdienste een tafel te bevatten waarin de stof, die in de tien verschenen complementen werd verzameld, naar slagwoorden geklasseerd is, met al de vereiste verzendingen naar hoofdwerk en vervolgen, zodat daardoor het nut van deze complementen thans in belangrijke mate verhoogd is.

**Evolution d'une notion : la délinquance juvénile. - De evolutie van een begrip : de jeugdmisdadigheid.** — Brussel, C.E.D.J. 1958. - 178 p.

Het « Centre d'Etude de la délinquance juvénile » te Brussel heeft de spreekbeurten uitgegeven die gehouden werden tijdens het colloquium, dat plaats had in de maand maart van dit jaar en dat als voorwerp had de « Evolutie van het begrip der jeugdmisdadigheid ».

Dit werk bevat zeer belangrijke uiteenzettingen. Na een openingsrede van de Heer Blondeel, voorzitter van de Consultatieve Raad der Kinderbescherming, wordt er een toespraak gepubliceerd van de Heer Minister van Justitie Lilar, waarna dan de hiernavolgende spreekbeurten gedrukt worden : de inleidende uiteenzetting van Prof. J. Constant; de evolutie van het begrip jeugdmisdadigheid in de geneeskundige en psychologische wetenschappen door Dr. G. Heuyer en in de sociale wetenschappen door Prof. A. Racine.

Na deze theoretische uiteenzettingen volgen de verhandelingen over de evolutie van het begrip op het praktische plan : in het recht door de Heer Lox, kinderrechtster te Brussel; in de behandelingsmethode in de gestichtsverpleging, door S. Huynen; en uiteindelijk in de behandelingsmethodes in een familiaal milieu, door Prof. G. De Bock.

De besluiten werden getrokken door de Heer E. Blondeel.

De teksten zijn gedrukt in hun oorspronkelijke taal en telkens wordt er een samenvatting van gegeven in de andere landstaal.

De Heer P. Cornil, secretaris generaal van het Ministerie van Justitie schreef een voorwoord.

Het is een belangrijke bijdrage over het vraagstuk der jeugdmisdadigheid dat in de laatste tijd zozeer in het brandpunt staat der algemene belangstelling.

**Het Nederlandse gevangeniswezen in het jaar 1957.** — 's Gravenhage, Staatsdrukkerij- en Uitgeversbedrijf. 1958. - 86 p.

Telkenjare stelt de Heer E.A. Lamers, directeur-generaal van het gevangeniswezen, een uitgebreid verslag op betreffende de toestand van het gevangeniswezen in Nederland. Dit verslag, dat in principe uitgebracht wordt voor de Nederlandse Minister van Justitie vormt telkenjare een stuk dat in brede kring belangstelling verdient en waarvan dient kennis genomen te worden door al degenen die zich interesseren voor strafrecht en penitentiaire wetenschap.

De auteur geeft eerst een uiteenzetting van de verschillende organismen die zich met het gevangeniswezen bezighouden, raden, commissies e.z.m. Hierbij dient aangemerkt te worden dat er een speciale vermelding gemaakt wordt van het gevangeniswezen in Benelux- en internationaal verband.

In een tweede deel deelt de opsteller van het verslag belangrijke gegevens mede aangaande het personeel, de opleiding ervan, de differentiatie van de gestichten en de selectie der gedetineerden alsook een uiteenzetting betreffende de materiële voorzieningen, zoals gebouwen, terreinen, enz.

Het meest belangrijke deel van het verslag is wel het derde deel, waar het eigenlijke gevangenisregime wordt toegelicht : de arbeid, het onderwijs, de sociale verzorging, de ontspanning, de lichamelijke oefeningen en niet het minst de geestelijke verzorging, alsook de geneeskundige verzorging, de hygiëne en de opvoeding.

Een afzonderlijk hoofdstuk wordt gewijd aan de fysisch gestoorden en aan de handhaving van orde en tucht.

Het verslag wordt aangevuld met grafieken en tabellen waaruit wij leren dat het getal der gedetineerden in Nederland thans 4135 mannen en 120 vrouwen bedraagt, die dan verder worden ingedeeld naar de zwaarwichtigheid hunner veroordeling.

Wat de politieke gedetineerden betreft zijn er nog 179 mannen en 6 vrouwen in hechtenis.

Het is interessant deze cijfers te vergelijken met de grafiek van de jaren 1947-'48 waar het aantal gedetineerden geklommen was tot boven de 13.000.

De jaarverslagen van de Heer Lamers verstrekken uiterst belangrijke gegevens voor de evolutie van het gevangeniswezen in Nederland.

**P. PIRON en J. DEVOS, Répertoire périodique de la législation coloniale belge.** — 3<sup>e</sup> série, T.D., jaar 1957. — Brussel, Maison Ferd. Larcier. 1958. - 262 p.

De laatste uitgave van de wetten van Belgisch Congo door Piron en Devos dateerden van 1953. Zij werden aangevuld door periodische repertoria die hen op peil brachten tot 1956. Thans is een nieuw vervolg verschenen, dat gaat tot de laatste actualiteit en het jaar 1957 behandelt.

De methode van de auteurs is te zeer gekend opdat wij haar zouden moeten toelichten. Zij is vooral gekenmerkt door haar zeer grote volledigheid, die van dit werk een onmisbaar instrument maakt voor al degenen die zich bezighouden met het koloniaal recht.

## BALIELEVEN

### Vlaamse Conferentie bij de Balie te Antwerpen.

Plechtige oopeningszitting van 18 oktober 1958.

Op Zaterdag, 18 oktober 11., had te Antwerpen de plechtige openingszitting plaats van de Vlaamse Conferentie der Balie. Talrijke hoogwaardigheidsbekleders en magistraten woonden de vergadering bij, waaronder de Heer Minister van Justitie Harmel, alsook afgevaardigden van de vreemde balies, o.m. Mr. Nijgh, waarnemend deken bij de Hoge Raad der Nederlanden en Mr. Lasserre, afgevaardigde door de Stafhouder der Balie van Parijs.

De Voorzitter, Mr. Van Nieuwerburgh, bedankte in passende woorden de aanwezigen en deelde mede hoezeer de Vlaamse Conferentie hun belangstelling in haar werkzaamheden op prijs stelde.

Hij gaf daarna het woord aan Mr. Debergh, die de openingsrede zou uitspreken en die als onderwerp gekozen had « Egmont in het teken der tegenspraak ».

Het was een merkwaardige rede, waarvan onze lezers de tekst zullen vinden in het tegenwoordig nummer, rede die door de spreker op voortreffelijke wijze werd voorgedragen.

Al was de uiteenzetting lang, toch is de belangstelling van de aanwezigen geen ogenblik geslonken en Mr. Debergh mocht dan ook een uitbundig applaus in ontvangst nemen.

Zoals hij het in zijn rede uiteenzette heeft hij de bedoeling gehad voor Egmont te pleiten. Hij heeft betreffende de historische personaliteit, die hij in het licht stelde, allerlei minder bekende gegevens naar voren gebracht en een karakterschets van Egmont getekend, die op sommige punten afwijkt van de heersende mening. Hij heeft vooral in het tweede gedeelte van zijn rede doen uitschijnen hoe Egmont het slachtoffer geweest is van een politiek proces, dat niet gevoerd werd op basis van het recht, doch van de politieke hartstocht en dat dan ook de rechten van de verdediging en de rechten van de beschuldigde op de ergste wijze heeft geschonden.

Welk dankbaar terrein lag er voor de spreker niet open om in dit verband vergelijkingen te maken met de politieke processen van deze tijd! Dit heeft hij echter niet gedaan en hij heeft zich uitsluitend gehouden op het terrein van de geschiedenis en van de rechtstoepassing in de 16e eeuw.

De rede van Mr. Debergh heeft een diepe indruk verwekt en zal met belangstelling herlezen worden door al degenen die het voorrecht hebben gehad haar te aanhoren.

De Heer Stafhouder E. Ooms, die volgens de traditie de kritiek op de openingsrede moet uitspreken, is van deze traditie afgeweken doordat hij enkel de bijzondere verdiensten van Mr. Debergh in het licht stelde zonder zijn betoog kritisch te onderzoeken.

Hij vond nadien diepgevoelde woorden om hulde te brengen aan de nagedachtenis van de confraters die ons gedurende het rechterlijk jaar zijn ontvallen.

's Avonds had in de Century het banket plaats dat zeer talrijke confraters rond de dis verenigde en waarop na een vuurwerk van tafelspeeches een revue werd opgevoerd, die voorzeker een van de allerbeste is die ooit in de Vlaamse Conferentie werd voorgebracht.

## BERICHT

Plaatsgebrek verplicht ons verschillende rubrieken naar het volgend nummer te verzenden.

## TIJDSCHRIFTEN

**Omnilegie** : n° 9 - september 1958 :

Wetgeving.

**Tijdschrift van de Vrederechters** : n°s 8-9 augustus-september 1958 :

René Dekkers, Pour une simplification des régimes matrimoniaux.

**Nederlands Juristenblad** : afl. 35 - oktober 1958 :

Prof. Mr J. M. van Bemmelen, De 10<sup>e</sup> Nederlandse Westduitse Juristenbijeenkomst op 27 en 28 september 1958. — Prof. Mr J. C. van Oven, Mr G. H. Kuyk †. — Mr J. C. Maris, « Heer van... ». — Mr G. Somer, Sociale Onrechtvaardigheid

**Weekblad voor Privaatrecht, Notris-amt en Registratie** : n° 4555 - 18 oktober 1958 :

In memoriam Mr G. J. H. Kuyk. — J. Th. Smalbraak, De goede trouw, de billijkheid en de boedel-scheiding (IV). — R. D. C. van Duyn, Fiscale Notities.

**Journal des Tribunaux** : n° 4207 - 19 octobre 1958 :

Paul Demeur, La conférence de Genève sur le droit de la mer. — L. Outers, Des « autorités habilitées » en matière de circulation routière. — Jurisprudence.

**Journal des Tribunaux d'Outre-Mer** : n° 100 - 15 octobre 1958 :

A. Sohier, Un début de carrière judiciaire. Souvenirs et réflexions. — Jurisprudence.

**Revue de l'administration et du droit administratif de la Belgique** : 10<sup>e</sup> livr. - 1958 :

Michel Dumont, Expropriation pour cause d'utilité publique. La compétence du Conseil d'Etat en matière d'expropriation pour cause d'utilité publique (suite et fin.)

**Recueil Dalloz** : 33<sup>e</sup> cahier - 15 octobre 1958 :

Marcel Bouché, Tableau de la jurisprudence 1957 en matière de baux ruraux.

Abonneert U op het "Rechtskundig Weekblad"